

YENİ EKONOMİDE REKABET KURALLARI

Ali DEMİRÖZ

ANKARA 2003

© Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2003

İlk Baskı, Temmuz 2003
Rekabet Kurumu - Ankara

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

03/12/2001 tarihinde
Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı İsmail Hakkı KARAKELLE
Başkanlığında, 2 No'lu Daire Başkanı Halil Baha KARABUDAK,
Baş Hukuk Müşaviri Doç. Dr. Osman Berat GÜRZUMAR,
Prof. Dr. Ejder YILMAZ ve Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN'dan oluşan
Tez Değerlendirme Heyeti önünde savunulan bu tez,
Heyetçe yeterli bulunmuş ve Rekabet Kurulu'nun 10/01/2002 tarih ve
02-1/16 sayılı toplantısında "Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi"
olarak kabul edilmiştir.

ISBN 975-8301-70-5

YAYIN NO

0106

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

SUNUŞ	
KISALTMALAR	
GİRİŞ	

Bölüm 1 YENİ EKONOMİ KAVRAMI

1.1. YENİ EKONOMİ KAVRAMINI ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER	
1.1.1. Küreselleşme	
1.1.2. Teknolojik Gelişmeler	
1.2. ABD EKONOMİSİNİN 1990'LI YILLARDA SERGİLEDİĞİ PERFORMANS	
1.3. YENİ EKONOMİ KAVRAMINA GETİRİLEN TANIMLAR ve YAKLAŞIMLAR	

Bölüm 2 YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİ ve REKABET HUKUKU UYGULAMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ

2.1. YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİ	
2.1.1. Yeniliklerin Hızlı Değişimi	
2.1.2. Fikri Mülkiyetin Önemi	
2.1.3. Şebeke Dışsalıkları	
2.1.4. Agresif Rekabet	
2.1.5. Düşen Fiyatlar	
2.2. YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİNİN REKABET HUKUKU UYGULAMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ	
2.2.1. Pazar Tanımı	
2.2.2. Pazar Gücü ve Pazar Gücünün Kötüye Kullanılması	
2.2.3. Birleşme ve Devralmalar	
2.2.4. Şirketlerarası İşbirliği	
2.2.5. İhlallerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Önlemler (Remedies)	

Bölüm 3
YENİ EKONOMİDE REKABET KURALLARININ
GEREKLİLİĞİ ve ROLÜ

- 3.1. MÜDAHALE KARŞITI ve YANLISI GÖRÜŞLER
- 3.1.1. Müdahale Karşıtı Görüşler.....
- 3.1.2. Müdahale Yanlısı Görüşler.....
- 3.2. YENİ EKONOMİDE ÖRNEK DAVALAR.....
- 3.2.1. Microsoft Davası.....
- 3.2.2. Worldcom-MCI ve Worldcom/MCI-Sprint Birleşmeleri
- 3.3. YENİ EKONOMİDE REKABET KURALLARININ
GEREKLİLİĞİ ve ROLÜNE İLİŞKİN
GENEL BİR DEĞERLENDİRME
- 3.4. REKABET OTORİTELERİNİN
YAPILANMALARI NEDENİYLE
ORTAYA ÇIKABİLECEK SORUNLAR.....
- 3.4.1. Kompleks Teknik Bilgileri Elde Etme.....
- 3.4.2. İncelemenin Hızı.....

Bölüm 4
YENİ EKONOMİDE
TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMASI

- 4.1. YENİ EKONOMİ ve TÜRKİYE
- 4.2. YENİ EKONOMİDE TÜRK REKABET HUKUKU
UYGULAMALARI ve POLİTİKALARI.....

SONUÇ

ABSTRACT.....

KAYNAKÇA.....

SUNUŞ

Rekabet Kurumu 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinliklerle ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir. Çeşitli illerde düzenlenen panel ve sempozyumlar, Kurum tarafından çıkarılan Rekabet Dergisi ve diğer yayımlar, mutad hale gelen ve alanında uzman konuşmacılarla konuların geniş bir yelpazede tartışıldığı, herkesin katılımına açık olan Perşembe Konferansları bunun örneklerini oluşturmaktadır.

Kurum tarafından uzmanlık tezlerinin bir seri halinde yayımlanması da bu faaliyetlerin bir parçasını teşkil etmektedir. Rekabet uzman yardımcılarının üç yıllık uygulama birikimleri ile yoğun mesleki eğitim ve araştırmalarını yansıtan uzmanlık tezleri hem Rekabet Kurumu'na hem de diğer ilgililere ışık tutacak önemli birer kaynaktır. Bu tezlerin bir bölümünde rekabet hukuku ve politikasının temel konu başlıklarını içeren teorik hususlar irdelenmiş, diğerlerinde ise rekabet hukuku uygulamaları bakımından öne çıkan sektörlere ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Tezlerden bazılarının ait oldukları alanlarda yapılan ilk akademik çalışmalar olmasının yanısıra, bu eserlerin Türkiye'nin halen yürütmekte olduğu ekonomik serbestleşme sürecine de yardım edecek nitelikler taşıdığına inanıyoruz.

Rekabet uzmanlığına yükselme tezleri yaklaşık üç yıllık uygulama deneyiminin ve yurt içi ve yurt dışı eğitim sürecinin ardından, titiz bir akademik araştırma çabasının neticesi olarak ortaya çıkmış ürünlerdir. Ele alınan konular bakımından kaynak olarak kullanılabilir yerli eserlerin yok denecek kadar az olmasının getirdiği zorluk ve ilk olmanın yüklediği sorumluluktan doğan baskı bu çalışmaların değerini bir kat daha arttırmıştır.

Rekabet Kurumu tarafından yayımlanarak ilgililerin ve araştırmacıların hizmetine sunulan bu tez serisini, rekabet hukuku ve politikaları alanındaki bilimsel çalışma sayısının yeterli düzeye ulaşmaktan henüz uzak olduğu ülkemizde önemli bir açığı kapatacağı inancıyla kamuoyuna sunuyoruz.

Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Rekabet Kurumu Başkanı

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Agk	: Adı Geçen Karar
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BİT	: Bilişim ve İletişim Teknolojileri
Bkz	: Bakınız
ECLR	: European Competition Law Review
FTC	: Federal Ticaret Komisyonu
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
IBM	: International Business Machines Corporation
ISS	: İnternet Servis Sağlayıcısı
GSM	: Global System for Mobile Communication
No	: Numara
OECD	: İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OJ	: Official Journal
Par	: Paragraf
RKHK	: Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
S	: Sayfa
Sa	: Sayı
TTAŞ	: Türk Telekomünikasyon A. Ş.
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu
V	: Versus
Vol	: Volume

GİRİŞ

İnsanlık, varoluşundan beri, kendisini sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde bulmuştur. Yazının bulunmasıyla anlam kazanan insanlık tarihinde, pek çok önemli gelişmenin arkasında bu değişim ve gelişme güdüsünün etkili olduğu bir gerçektir. İnsanlık, her yeni buluş ve keşif ile yeni bir döneme girmiş; bu buluş ve keşifler ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bakımdan er ya da geç tüm toplumları etkilemiştir.

Günümüzde insanlık, yeniliğin ve yeni ürünler üretme çabalarının ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer aldığı bir dönemde. 1980'li yıllarda telekomünikasyon alanındaki deregülasyon süreci ile başlayan gelişmeler, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ve internetin icadı ile bütünleşen teknolojik ilerlemeler "Bilgi Çağı", "Dijital Çağ" ya da "Yeni Ekonomi" olarak adlandırılabilen sürecin temelini oluşturmaktadır. Özellikle ABD ekonomisinin son birkaç yılda gerçekleştirdiği yüksek büyüme ve verimlilik oranları ile bu performansın enflasyon üzerinde olumsuz etki yaratmaması, mevcut ekonomik yaklaşımların değiştiği yeni bir döneme girildiğinin temel göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Yeni dönemin adlandırılması konusunda "Yeni Ekonomi" deyimini üzerinde genel bir görüş birliğine varıldığı söylenebilse de, ortaya çıkan gelişmelerin içeriği ve etkileri üzerinde tartışmalar yoğun bir şekilde sürmektedir.

Ortaya çıkan bu gelişmelerin, başta ekonomi olmak üzere, siyasi, sosyal ve kültürel alanda bir çok etkisi olacağı düşünülmektedir. Küreselleşme olgusuyla birlikte değerlendirildiğinde, yaşanan gelişmelerin fırsatları ve problemleri birlikte ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu nedenle, ülkeler, rekabet güçlerini ve ekonomi politikalarını doğrudan etkileyecek olan bu fırsatları değerlendirme ve bu gelişmelerin neden olduğu problemleri ortadan kaldırma çabası içerisinde.

Rekabet politikaları, kaynak dağılımında etkinlik, en düşük maliyetle üretim ve bunların ön koşulu olarak da sonuçta toplumun refahının artmasını sağlayacak olan rekabet ortamını oluşturma ve bu ortamı koruyup devam ettirme amacındadır. Bu amaçla rekabet kanunları; teşebbüsler arası rekabeti sınırlayan anlaşmaları, hakim durumun kötüye kullanılmasını ve rekabeti sınırlayacak nitelikteki birleşme ya da devralmaları yasaklamaktadır.

Yeni ekonominin ortaya çıkardığı fırsat ve risklerin mevcut rekabet kuralları ve uygulamasının amaç ve ilkelerinde değişikliğe neden olup olmayacağı önemli bir tartışma konusudur. Bu çerçevede, özellikle ABD’de, yüzyılı aşan bir geçmişi olan rekabet kurallarının yeni ekonominin sergilediği özelliklere uygun olup olmadığı, hatta bu uygulamalara artık devam edilmesinin gerekip gerekmediği konusu tartışılmaktadır. Yenilik üzerine kurulan ve küresel bir özellik arz eden, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin merkezde yer aldığı bu süreçte, rekabet politikasının gerekliliği ve rolü üzerine değişik görüşler ileri sürülmektedir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, yeni ekonomi kavramı etrafında yüksek teknoloji sektörlerinin ortaya koyduğu özellikleri irdeleyerek, mevcut rekabet kurallarının ve uygulamasının, bu yeni sektörlere ilişkin sorunlara cevap vermedeki yeterliliği ve bu yeni gelişmeleri yönlendirmedeki rolü üzerindeki tartışmaları ortaya koymaktır.

Bu amaçla, çalışmanın birinci bölümünde, yeni ekonomi kavramının tanımına ve içeriğine ilişkin tartışmalar ele alınarak, yeni ekonomiyi ortaya çıkaran nedenlere, ABD’nin 1990’lı yıllarda sergilediği ekonomik performans ve yeni ekonomi kavramı çerçevesinde getirilen tanım ve yaklaşımlara yer verilecektir.

İkinci bölümde, yeni ekonominin geleneksel ekonomi sektörlerinden farklı olarak arz ettiği özellikler ve bu özelliklerin rekabet uygulaması ve politikası açısından ne gibi sonuçlar doğurabileceği ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, rekabet kurallarının yeni ekonomiyi düzenlemede gerekli bir araç olup olmadığına ve eğer gerekli bir araç ise rekabet kurallarının yeni ekonomiyi düzenlemede üstleneceği rolün nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalara yer verilecektir. Bu amaçla, özellikle 1990’lı yılların en önemli antitröst davası olan Microsoft davasına değinilerek mevcut uygulamalar çerçevesinde rekabet kuralları ve politikasının rolü değerlendirilecek ve rekabet otoritelerinin yapılanmaları nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunlara kısaca değinilecektir.

Dördüncü ve son bölümde ise yaşanan bu ekonomik ve teknolojik gelişmelerin Türk rekabet hukuku uygulaması bakımından ortaya çıkarabileceği sonuçlara ve Rekabet Kurulu’nun bu sektörlerle ilgili kararlarındaki genel yaklaşıma yer verilecektir.

BÖLÜM 1

YENİ EKONOMİ KAVRAMI

“Yeni Ekonomi”, 1990’lı yılların ortasından itibaren gündeme gelen, ancak anlamı ve sınırları hayli belirsiz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, birden çok olguyu ya da süreci anlatmak için kullanılabilir. Bu çalışmada, yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanması konusuna geçmeden önce, değişik anlamlar yüklenen bu kavramın açıklanması ve çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bu bölümde kısaca yeni ekonomi kavramını ortaya çıkaran temel nedenlere, bu nedenlere bağlı olarak ABD ekonomisinin 1990’lı yıllarda sergilediği performansa ve yeni ekonomi kavramının tanımına ve içeriğine ilişkin yaklaşımlara yer verilerek, yeni ekonominin bu çalışmada kullanılacak anlamı üzerinde belirleme yapılacaktır.

1.1. YENİ EKONOMİ KAVRAMINI ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Yeni ekonomi kavramının içeriğinin anlaşılabilmesi için, günümüz ekonomisinde “yeni” olarak nitelendirme yapma ihtiyacının sebeplerini ele almakta fayda görülmektedir. Özellikle ABD ekonomisinde gözlenen büyüme, verimlilik ve istihdam artışlarının ve bu artışların enflasyon üzerinde olumsuz etkilerinin görülmemesinin temelinde yatan nedenlerin incelenmesi gerekmektedir.

Yeni ekonomi kavramını kullanan analistlerin bir bölümü, ABD ekonomisinin son yıllarda ortaya koyduğu eğilimlerin, önceden temel gerçeklikler olarak görülen bazı ekonomik olguları ve onlarla ilişkili ekonomik yasaları (iş çevrimlerinin varlığı, enflasyonist baskıların oluşma süreci gibi) değiştirdiğini iddia etmektedirler. Onlara göre, bu durumun nedeni, yeni tekno-ekonomik paradigmanın doğuşunun temeli olan bilişim ve iletişim teknolojilerinin (BİT) (*Information and Communication Technologies-ICT*) ortaya çıkışı ve küreselleşmedir (Paulré 2000, 2).

Yeni ekonomi kavramının yayılmasında önemli rolü olan yazarlardan Business Week dergisi editörü Stephen Shepard (1997), yeni ekonomi

kavramının birkaç yıldır süren iki büyük trendi tanımlamak için kullanıldığını, bu iki trendin ekonominin küreselleşmesi ve bilişim teknolojilerindeki devrim olduğunu belirtmektedir. ABD Federal Ticaret Komisyonu (FTC)'nin hazırladığı *Anticipating 21st Century-Competition Policy in the New High-Tech, Global Marketplace* başlıklı raporda (FTC 1996), rekabet paradigmasındaki değişikliğin nedeni olarak global rekabet ve 'innovasyon'lar gösterilmiştir.

Yeni ekonomiyi ortaya çıkaran nedenler konusunda belirli ve sistematik bir yaklaşım bulunmamakla birlikte; genel olarak bu konuda ifade edilen görüşlerde, küreselleşme ve yeniliklerle ilerleyen teknolojik gelişmenin (innovasyon) ortak olarak ifade edilen temel nedenler olduğunu söylemek mümkündür. Aslında bu iki neden birbiriyle ilintilidir ve birbirlerini karşılıklı etkileyerek harekete geçiren faktörlerdir.

1.1.1. Küreselleşme

Küreselleşme, bugün ya da yakın bir zamanda ortaya çıkmış bir olgu değildir. 15 ve 16'ncı yüzyıllarda, okyanusların aşılabilmesiyle başlayan bütünleşen bir dünyayı niteleyen bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşme, sürekli olarak dünya kamuoyunun gündeminde yer alan bir konudur.

Küreselleşme sürecini üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlar sırasıyla, 1490'larda birinci, 1890'larda ikinci ve 1990'larda üçüncü küreselleşme dönemleridir. Birinci küreselleşme döneminde itici güç deniz ticaretindeki gelişmeler ve merkantilizm, ikinci dönemde ise sanayileşme ve doğurduğu gereksinimlerdir. İçinde bulunduğumuz üçüncü küreselleşme döneminin itici güçleri ise 1970'lerde çokuluslu şirketlerin güçlenmesi, 1980'lerde yapılan iletişim devrimi ve 1990'larda Sovyet Bloku'nun çökmesidir (Oran 2000, 112-114).

Ekonomik olarak küreselleşme, ülkeler arasındaki ticari engellerin azaltılıp zaman içerisinde kaldırılarak dünyanın tek bir pazar haline gelmesidir. Bu anlamda küreselleşme, ayrı ulusal ekonomilerin oluşturduğu bir dünyadan üretimin uluslararasılaştığı ve ülkeler arasında finansal sermayenin serbestçe ve beklemeden dolaştığı küresel ekonomiye doğru bir dönüşümü ifade etmektedir (OECD 1996, 3). Son yıllarda bilişim ve iletişim teknolojileri ve ulaştırma (*transportation*) araçlarında ortaya çıkan gelişmeler ile ülkeler arasındaki ticari engellerin azaltılmasına yönelik anlaşmalar sonucunda ekonomik küreselleşme hız kazanmıştır.

Başarılı müzakere turları (*round*) sonrasında, GATT (General Agreement on Trade and Tariffs) bünyesinde, mallar üzerindeki gümrük tarifeleri % 40'lardan % 4-6 seviyelerine kadar inmiştir. Tarife dışı engellerin azaltılması ve hizmet ticaretinde engellerin kaldırılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Teknolojik gelişmeler ulaştırma imkanlarını artırırken, deregülasyon süreci ile

ulaştırma sektöru rekabetçi bir yapıya kavuşmuştur. Bütün bu çabalar sonucunda dünya ticaret hacmi genişlemiş, 1980 ile 1993 yılları arasında toplam ithalat ve ihracat % 80'in üzerinde artmıştır. Düzenleyici engellerin kalkmasıyla yabancı yatırım miktarında da önemli artışlar gerçekleşmiştir. Bu dönemde, ABD'li yatırımcıların yabancı ölkelerdeki yatırımları iki katına çıkmıştır. Buna ek olarak, şirketlerin işletme yapılanmalarını küresel düzeyde değiştirdikleri ve küresel rekabete göre planladıkları görölmektedir (FTC 1996).

Shepard (1997)'a göre, küreselleşme ile kapitalizm tüm dünyaya yayılmakta ve uluslararası ticaret ve yatırımın önemi artmaktadır:

Basitçe ortaya koymak gerekirse, kapitalizm tam olmasa da en azından pazar güçlerinin tanınması, daha serbest ticaret ve geniş deregölasyon anlamında tüm dünyada yayılmaktadır. Bu durum, eski komünist ölkeleri, gelişmekte olan Latin Amerika ve Asya ölkeleri için hatta Avrupa'daki ekonomik birlik ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'yla sanayileşmiş Batı için de geçerlidir. ABD için bu durum, uluslararası ticaretin ve yatırımın, ekonomik hayatta daha önce olduğundan daha büyük rol oynayacağı anlamına gelmektedir. Yirmi yıl önce ihracat ve ithalat ekonomimizin yüzde on yedisini oluşturuyordu. Bugün ise bu rakam yüzde yirmi beştir.

Küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkisi rekabetin küresel düzeye taşınmasıdır. Firmalar artık sadece ölkelerindeki rakipleriyle değil, aynı zamanda başka ölkelerdeki firmalarla da rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum firmalara, maliyetlerini küresel rakiplerinin altına düşürme ve iş stratejilerini küresel düzeyde planlama zorunluluğu getirmektedir. Bu amaçla şirketler, etkinliklerini artırabilmek için birleşme ya da devralma yoluyla ihtiyaç duyulan ölçeğe ulaşmaya çalışmakta veya stratejik ortak girişimlerle küresel pazarlarda rekabet etme yolunu seçmektedir. Küresel rekabetin getirdiği bu özellikler nedeniyle, 1990'lı yılların ikinci yarısı, birleşme ve devralmaların yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur.

1.1.2. Teknolojik Gelişmeler

Yeni ekonomi kavramının ortaya çıkışında küreselleşme ile birlikte en çok vurgulanan diğer bir neden, 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990'lı yıllarda hız kazanan teknolojik gelişmelerdir. Teknolojik ilerlemenin ve özellikle teknolojik ilerleme sürecinde ortaya çıkan bilişim ve iletişim teknolojilerinin (BİT), büyümenin motoru ve verimlilik artışlarının en önemli kaynağı olduğu ve rekabetin yapısını değiştirdiği iddia edilmektedir. Hatta teknolojide yaşanan gelişmeler devrim niteliğinde görölmekte ve ekonomik dönüşümün ana nedeni olarak nitelendirilmektedir.

Schwartz ve Leyden (1997, 2), 1980'lerde başlayan iki temel gelişmenin, ABD ekonomisini, Batı ekonomisini ve küresel ekonomiyi etkileyecek sonuçlar

ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Bu iki gelişme, kişisel bilgisayarların ortaya çıkışı ve telefon tekelinin dağılmasıdır¹. Aynı yazarlara göre temel bilim (*basic science*), ekonomiyi sürekli büyüten beş büyük teknoloji dalgasını ortaya koymaktadır. Bunlar, kişisel bilgisayarlar, telekomünikasyon, biyoteknoloji, nanoteknoloji² ve alternatif enerjidir.

Atkinson ve Court (1998, 18-19) daha çok bilişim ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmelere dikkat çekmekte; yarı iletkenlerin (mikroçip) yayılması, bilgisayar fiyatlarının hızla düşmesi ve veri iletim maliyetinin azalmasını yeni ekonomiye özgü gelişmeler olarak değerlendirmektedir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin önemli bir kısmının bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT) alanında gerçekleştiği ve bu alandaki gelişmelerin diğer alanlardaki teknolojik gelişmeleri de etkilediği görülmektedir. Son yıllarda bilgisayar ekipmanlarının hızla yenilenmesi ve fiyatlarının giderek azalmasını internetin ortaya çıkışı izlemiştir. İnternetin ortaya çıkmasıyla tüm dünya, bir ağ (*World Wide Web*) içerisinde enformasyon alışverişi sürecine girmiştir. Bilgisayarların geliştirilmesi ve internetin yaygınlaşması ile birlikte yazılım (*software*) sektörü önem kazanmış, bu alandaki uygulamalar artmış ve bunun sonucunda ekonomide bir çok yeni iş alanı açılmıştır.

İnternetin gelişme süreci elektronik ticareti gündeme getirmiş, firmalar artık çok daha düşük bir maliyetle tüm dünyaya mallarını tanıtabilme ve satabilme imkanı elde etmişlerdir. 2001 yılında ABD’de internet ekonomisinin değerinin 350 milyar \$ olması ve evlerin % 40’ının internete bağlanmış olması beklenmektedir (Atkinson ve Court 1998, 5). 1999 yılında yaklaşık 250 milyon insan internete girmiştir ve bunların yaklaşık dörtte biri elektronik ticaret sitelerinden yaklaşık 110 milyar dolar tutarında alışveriş yapmıştır. Bu büyüme beklendiği şekilde artmaya devam ederse, bundan 4-5 yıl sonra, işletmelerin kendi aralarında (B2B)³ ve işletmelerle tüketiciler arasında (B2C)⁴ yapılan elektronik ticaret, şirketlerarası işlemlerin ve perakende satışların sırasıyla yaklaşık % 5’ini oluşturacaktır (OECD 2000, 2).

Litan ve Rivlin (2001, 314), internetin verimlilikte büyümeyi artıracak potansiyeli bulunduğunu ve bunu birbirinden farklı, fakat karşılıklı olarak

¹ Burada, ABD’de telefon tekeline sahip olan Bell System (AT&T)’nin 1984 yılında bölünmesi ve telefon hizmetlerinin rekabete açılması kastedilmektedir.

² Mikroskopik yapım tekniği.

³ B2B (Business-to-Business), işletmeler arasında gerçekleşen elektronik ticareti belirtmek için kullanılan bir kısaltmadır.

⁴ B2C (Business-to-Consumers), işletmelerle tüketiciler arasında gerçekleşen elektronik ticareti belirtmek için kullanılan bir kısaltmadır.

birbirini destekleyip etkileyen yollarla sağlayacağını ifade etmektedir. Bu yollar şunlardır:

- Mal ve hizmet üretim ve dağıtım için gerekli bir çok işlemin önemli ölçüde maliyetini azaltması yoluyla,
- Yönetim etkinliğini artırarak, özellikle firmaların arz kanallarını daha etkili yönetmesini ve hem firma içinde hem de ortakları ve müşterileriyle daha kolay iletişim kurmasını sağlaması yoluyla,
- Sağlayıcıların maliyet azaltma tekniklerini benimsemeleri için baskı oluşturacak şekilde rekabetin artmasını, fiyatların daha şeffaf hale gelmesini ve satıcılar ve alıcılar için pazarın genişlemesini sağlaması yoluyla.

Önemli teknolojik gelişmelerin ortaya çıktığı diğer bir alan ise telekomünikasyon sektörüdür. Telekomünikasyon piyasalarının liberalleşmesiyle birlikte, özellikle telekomünikasyon alt yapısı ve ekipmanı ile mobil haberleşmede önemli mesafeler katedilmiş; ses, veri ve görüntünün aynı hattan iletileceği yeni teknolojiler geliştirilmiştir.

Ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin çokluğu kadar, bu gelişmenin hızı da önem kazanmaktadır. Belki de günümüzdeki teknolojik gelişmeleri ilginç kılan en belirgin özellik, teknolojik gelişmelerin kazandığı bu hızdır. ABD’de yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, 1990 yılında yeni bir ürünün piyasadaki ömrü 35 ay iken bu süre 1995 yılında 23 aya inmiştir (Atkinson ve Court 1998, 17). Teknolojik ilerlemenin kazandığı bu hız, pazarlarda rekabeti dinamik ve keskin hale getirmektedir.

Teknolojik gelişmelerin yeni dönemde dikkati çeken bir başka yönü ise ortaya çıkan ürünlerin şebeke dışsallıklarından etkilenmesidir. Faks, telefon ve internette olduğu gibi teknolojik gelişme sonucunda ortaya çıkan ürünler birbiriyle bağlantı halindedir. Bu konuya gelecek bölümde ayrıntılı olarak değinilecek olmakla birlikte, içinden geçtiğimiz dönemi şebeke ekonomisi (*network economy*) olarak adlandıran Kelly (1997)’nin konuyla ilgili olarak ileri sürdüğü görüşleri bu noktada belirtmekte fayda görülmektedir:

Zamanımızın büyük ironisi bilgisayar döneminin sona erdiğiidir. Tek başına bilgisayarların tüm önemli sonuçları çoktan ortaya çıkmıştır. Bilgisayarlar yaşamımızın hızını bir miktar artırmıştır, o kadar.

Bunun aksine, şimdi bütün umut vadeden teknolojilerin hepsinin ilk ortaya çıkışları özellikle bilgisayarlar arasındaki iletişim ile ilgilidir. Ve iletişim kültürün temeli olduğu için, ihmal edilebilir gibi görünen bu nokta gerçekten çok önemlidir.

1.2. ABD EKONOMİSİNİN 1990'LI YILLARDA SERGİLEDİĞİ PERFORMANS

Yeni ekonomi kavramının ortaya atılmasına ve tartışılmasına neden olan, özellikle ABD ekonomisinin 1990'lı yılların başında başlayan ve on yıla yakın bir süre devam eden performansıdır. Büyüme ve verimlilik oranlarının yüksek düzeylerde artması, işsizlik oranlarının azalması ve bu gelişmelerin enflasyon üzerinde baskı yaratmaması, yeni ekonominin varlığına iyimser bakanlar tarafından yeni bir döneme girildiğinin işaretleri olarak gösterilmektedir.

Jentzsch (2001, 4-5), 2001 yılının başlangıcında, Başkanın (ABD) ekonomi raporunda 'ekonomik trendlerdeki derin değişikliklerin' yeni ekonomi terimini doğruladığının resmi olarak ifade edildiğini belirtmektedir. Yazar'a göre bu istisnai trendler dört gelişmeyle ilgilidir:

- Güçlü bir verimlilik artış oranı,
- Düşük seviyede işsizlik ve enflasyon,
- Federal bütçe açıklarının azalması,
- Diğer sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, ABD ekonomisinin sergilediği güçlü performans.

Bu trendlerle, özellikle büyüme ve verimlilik artış oranları ile ilgili olarak tartışmalar yoğun bir şekilde sürmektedir. Bu bölümde, bu trendlerle ve bu trendlerin sayısal olarak ortaya konmasıyla ilgili farklı görüşlere ayrıntılı olarak girilmeyecek⁵, yalnızca yeni ekonomi kavramının tartışılmasında başlıca neden olan ABD'nin 1990'lı yıllarda sergilediği ekonomik performans ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır.

Yıllık büyüme oranlarında küçük değişiklikler, uzun vadede yaşam standartında büyük farklılıklara neden olmaktadır. Örneğin, yıllık % 2 büyüme oranıyla yaşam standartını iki katına çıkarmak 36 yıl sürerken, % 3'lük büyüme oranıyla bu süre 24 yıla inmektedir (Jentzsch 2001, 21). Bu nedenle, büyüme ve verimlilik artışları bir ülkenin ekonomik performansının değerlendirilmesi için önemli bir gösterge olmaktadır.

1995-1999 yıllarında ABD'de GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) yıllık ortalama % 4 oranından fazla artmıştır. Bu oran 1974-90 yılları arasında ortalama % 3, 1991-1995 yılları arasında yaklaşık % 2,8 olmuştur (Oliner ve Sichel 2000,10). Daha uzun dönemler açısından incelenen büyüme rakamlarına göre, 1870-1913 döneminde, ABD'de GSMH yaklaşık % 4,5, 1913-72 döneminde % 3,1, 1972-1995 döneminde % 2,8 ve 1995-1999 döneminde ise bu rakam % 4,9 olarak gerçekleşmiştir (Gordon 2000, 53). Şubat 2001'e gelindiğinde, 1990'lı yıllarda gerçekleşen büyüme oranındaki bu yükseliş,

⁵ Bu konudaki tartışmaları ortaya koyan literatür çalışması için bkz: Jentzsch (2001).

1960'larda 105 ay süren büyüme dönemini bile geride bırakmıştır (Jentzsch 2001, 4).

Bu noktada, dikkatler değişik faktörlerin büyüme üzerindeki etkilerine, özellikle BİT kullanımı ve üretiminin büyüme ve verimlilik artışlarına olan katkısı üzerine toplanmıştır. Yine Oliner ve Sichel (2000, 10)'in hesaplamalarına göre, BİT yatırımlarının büyüme oranına katkısı 1974-90 döneminde yaklaşık % 0,5, 1991-1995 döneminde % 0,6 iken, 1996-1999 döneminde bu oran % 1,1'e yükselmiştir⁶.

1995-1999 döneminde işgücü verimlilik artış oranlarında da benzer bir büyüme gözlenmektedir. 1974-1990 döneminde işgücü verimliliği artış oranı % 1,4, 1991-95 döneminde % 1,6 iken, 1996-99 döneminde bu oran % 2,6 olmuştur. Yapılan hesaplamalarda verimlilik artışlarında BİT'e yapılan yatırımın ve çok faktörlü verimlilik artışlarının etkisi gösterilmiştir (Oliner ve Sichel 2000, 10).

Büyüme ve verimlilik oranlarındaki artışlarla birlikte dikkatler, enflasyon ve işsizlik oranlarındaki değişikliklere çekilmektedir. 1990'lı yıllar boyunca gözlenen istihdam artışına ve giderek sıkışan işgücü pazarına rağmen temel enflasyon oranı (gıda ve enerji fiyatları çıkarıldığında) % 2-3 aralığında kalmıştır. İşsizlik oranı ise Eylül 2000'de % 3,9 oranına düşmüştür-ki bu rakam son otuz yılın en düşük seviyesidir (Jentzsch 2001, 4).

ABD ekonomisindeki trendlerle ilgili belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, 1990'lı yıllarda sermaye piyasalarında görülen yatırım patlamasıdır. 2000 yılında hisse fiyatlarında gerçekleşen düşüşlerden sonra bile şirket hisselerinin değerleri on yılda yaklaşık üç katına çıkmıştır (Jentzsch 2001, 4).

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, ABD'nin 1990'lı yıllardaki ekonomik performansında 'yeni' olan özellik, uzun süre devam eden yüksek büyüme oranlarına ve istihdama rağmen enflasyonun artmamasıdır. Geleneksel ekonomik yaklaşımlara göre, talebin ve üretimin artışı ile istihdamın yüksek düzeylerde olması, ücretlerin artması yönünde bir baskı oluşturacaktır. Bu baskı ücretlerin artması ve dolaylı olarak da maliyetin ve fiyatların yani enflasyonun artması anlamına gelecektir. Enflasyon artınca talep azalacak, dolayısıyla üretim ve istihdam da azalarak ekonomi bu döngü ya da çevrim (*cycle*) içerisinde hareket edecektir. ABD'nin 1990'lı yıllardaki performansı sürekli ve enflasyonsuz bir büyümenin sağlanmasının mümkün olabileceğini ortaya çıkarmaktadır ki yeni ekonomi tartışmalarının temelinde yatan başlıca unsur budur. ABD'de büyüme ve istihdam artışına rağmen enflasyonun artmamasının

⁶ BİT'in büyüme oranlarındaki artışa katkısına ilişkin bu rakamlara yakın rakamları OECD (2001) raporunda da görmek mümkündür. Buna karşın, BİT'in büyüme oranlarındaki katkısına şüpheli yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin, bkz: Gordon (2000).

nedeni verimlilik artışları, verimlilik artışlarının kaynağı da bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretimi ve kullanımı olarak gösterilmektedir.

1.3. YENİ EKONOMİ KAVRAMINA GETİRİLEN TANIMLAR ve YAKLAŞIMLAR

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin itici gücüyle, ABD ekonomisinin 1990'lı yıllarda ortaya koyduğu bu performans, yeni ekonomi kavramı çerçevesinde ortaya çıkan tartışmaları başlatmıştır. ABD ekonomisinde baş gösteren duraklamaya karşın, bu tartışmalar henüz kesin bir sonuca ulaşmış değildir. Bu nedenle, yeni ekonomi kavramının tanımı, içeriği ve çerçevesi konusunda belirsizlikler ve tartışmalar sürmektedir. Bu bölümde yukarıda genel olarak izah edilen nedenler ve ABD'nin 1990'lı yıllardaki performansı çerçevesinde, yeni ekonomi kavramının tanımına ve içeriğine ilişkin farklı görüşlere değinilerek, bu çalışmada kullanılacak anlamı belirlenecektir.

Yeni ekonomi kavramı ilk olarak 1994 yılında Business Week dergisinde kullanılmış olup, kesin olarak nasıl tanımlanacağı konusunda 1997 yılından bu yana bir uğraş vardır. Bu zamandan beri, yeni ekonomi kavramı tüm medyaya nüfuz etmiştir. Amerikan ekonomisinin elde ettiği yüksek performans nedeniyle bu kavram, yeni refah çağında gelişmiş ekonomilerin ABD'yi izleyebilmeleri için tekrarlanan hatta sihirli olarak görülen bir tema haline gelmiştir (Paulré 2000, 3).

Tartışmalara bakıldığında; yeni ekonomi kavramını ve bu kavrama götüren gelişmeleri bir devrim olarak niteleyenler olduğu gibi⁷, temel ekonomi yasalarını değiştirecek nitelikte bir yeni ekonomiden bahsedilemeyeceğini, en azından son yıllarda özellikle BİT'de meydana gelen gelişmelerin geçmişteki teknolojik icatların katkısından daha fazla anlam ifade etmediğini iddia edenler de bulunmaktadır⁸.

Bu noktada, yeni ekonomi kavramına getirilen farklı tanımların ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Yeni ekonomi kavramına ilişkin olarak, kullanan kişiye ve kullanım amacına göre farklı anlamlar içermesi nedeniyle, ekonomik literatürde farklı tanımlarla karşılaşılmaktadır. Paulré (2000, 4), yeni ekonomi kavramının kimin kullandığına bağlı olarak üç önemli ve farklı anlama gelebileceğini belirtmektedir. Bunlar:

- Ekonomik faaliyetlerin bilişim ve iletişim teknolojilerini içine alan bir alt kümesi,
- Amerikan ekonomisinin yakın geçmişteki performansı ve bugünkü durumunun birkaç karakteristik özelliği,
- ABD'nin günümüzde yaşıyor olduğu ekonomik ve teknolojik devrim.

⁷ Örneğin; Schwartz ve Leyden (1997), Evans ve Leder (1999), Kelly (1997), Shepard (1997).

⁸ Örneğin; Gordon (2000).

Yazar'a göre, birinci şıkta belirtilen ve yeni ekonominin yeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretimi ve kullanımını kasteden bir sektör olarak ele alınması son zamanlarda yaygınlaşmaktadır. Yeni ekonominin bu anlamda kullanılması diğer iki anlamına göre görece yenidir ve diğer tanımların bu tanımdan daha üstün olmalarına rağmen, bu tanımın onların yerini alması yönünde bir eğilim vardır.

İkinci şıkta belirtilen anlamı kabul edenler ise ABD'nin günümüzdeki ekonomik durumunun orijinal olduğunu iddia ederler, ancak bu durumun önemli ve geri döndürülemez bir yapısal değişimi yansıtıp yansıtmadığını açıklamazlar.

Yazar'a göre yeni ekonominin üçüncü şıkta belirtilen anlamı orijinal olanıdır. Bu anlamı kullananlara göre yeni ekonomi, yeni bir makroekonomik rejimdir. Bu anlamda yeni ekonomi kavramını kullananlar, özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda ekonomi yasalarının değiştiğini, yeni bir refah dönemine girildiğini iddia etmektedirler (Paulré 2000, 4-6).

Benzer bir ayrımı Jentsch (2001, 6-9) de kabul etmektedir. Yazar, değişik kaynaklarda geçen yeni ekonomi tanımlarını, dar ve geniş tanımlar olmak üzere, ikiye ayırarak incelemiştir. Geniş tanımlar daha çok ABD ekonomisinde ortaya çıkan gelişmeleri ve dönüşümü ele alan tanımlardır. Dar tanımlar ise bilişim ve iletişim teknolojilerinin ekonomiye katkısı çerçevesinde sadece ekonominin bir bölümü için yapılmaktadır. Yazar, her iki tür tanımların da güçlü ve eksik yönlerinin bulunduğunu belirtmektedir.

Jentsch, değişik tanımları değerlendirdikten sonra, yeni ekonomi kavramına yeni bir tanımlama önerisi getirmektedir:

Yeni ekonomi şu üç temel özelliği karakterize eden bir ekonomidir:

Ekonominin bilişim sektörü GSMH büyüme oranına % 25'ten fazla katkıda bulunur.

Ekonominin ticaret sektöründe, internet bütün işlerin en azından % 25'inde ekonomik işlemler için alt yapı olarak benimsenir.

Evlerin en azından % 25'i bir bilgisayara ve internet erişimine sahiptir (2001, 12).

Bu tanımın ABD'nin bugünkü ekonomik durumunu açıklayıcı, niceliksel ölçütler getirmeye çalışan ve teknolojiyi esas alan bir tanım olduğu görülmektedir. Yeni ekonominin anlamı üzerinde herkesin uzlaştığı bir tanım yapmanın zorluğu ve önümüzdeki birkaç yılda da tanım arayışının devam edeceği gerçeği ortadadır. Bu nedenle bu aşamada, rekabet kurallarının yeni ekonomiye uygulanması ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda, yeni ekonominin nasıl tanımlandığına birkaç örnek verilerek, sektörel bazda dar bir tanımlamanın bu çalışmanın amacına uygun düşeceği ve benimseneceği belirtilecektir.

Söylemez (2001, 13) yeni ekonomi kavramının bir yandan 90'lı yıllardaki ABD deneyimini ve bu deneyimin bilişim ve iletişim teknolojileri ile bağlantısını vurgularken; diğer yandan global rekabet ve hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte, artık ekonomilerin kuralları, ilkeleri ve kurumlarıyla bir dönüşüm sürecine girdiğini ima ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Yazar (2001, 13), yeni iktisat (*new economics*) değil de, yeni ekonomi (*new economy*) kavramının kullanılmasının nedeni olarak temel ekonomik yasaların değişmediğini ama buna karşılık yöntemlerin, ilkelerin, iş stratejilerinin ve kurumların değiştiğinin öne sürüldüğünü ve bu konuda bir konsensus oluştuğunun söylenebileceğini vurgulamaktadır.

Hukuk ve iktisat profesörü, yargıç Richard Posner (2000, 2), yeni ekonomi terimini görece daha dar bir anlamda kullanmaktadır:

Yeni ekonomi' terimini üç farklı ancak birbiriyle ilişkili sektör için kullanacağım. İlki, bilgisayar yazılım üretimidir. İkincisi, internet temelli işlerdir (AOL ve Amazon gibi internet giriş sağlayıcıları, internet servis sağlayıcıları, internet içerik sağlayıcıları). Üçüncüsü, bu iki pazarı desteklemek için dizayn edilen telekomünikasyon hizmet ve ekipmanlarını içermektedir. Yeni ekonomi içine dahil edilebilecek başka adaylar vardır ancak bu üç sektör benim inceleme amacım olacaktır.

Hahn (2001), çalışmasında net bir yeni ekonomi tanımı getirmemekte, yeni olanın Yahoo, Microsoft, Sun ve Cisco gibi şirketler olduğunu belirterek, fikri sermayenin önemini vurgulamakta, biyoteknoloji ve ilaç endüstrisinin de yeni ekonomiye dahil olduğunu söylemektedir.

Yeni ekonomide rekabet kuralları ile ilgili çalışmasında Ülgen (2000, 3), 'gerekçelerini açıklamak için yeni ekonomi kavramına atıfta bulunulan olayların çokluğu kadar yeni ekonomi tanımı bulunduğunu' söylemenin mümkün olduğunu belirterek, incelemesi bakımından faydalı gördüğü şu tanımı yapmaktadır: "Enformasyonun başat olduğu ve bu bilginin gittikçe yoğunluk kazanan şebekeler vasıtasıyla iletildiği küresel bir ekonomi."

Yeni ekonomide rekabet kuralları ile ilgili incelemelerde dikkatlerin çeşitli sektörlerle kayması ve dar tanımların ele alınmasında, bu sektörlerde ortaya çıkan pratik sorunlara cevap bulma amacının katkısı da bulunmaktadır. Özellikle Microsoft Davası⁹ ile gündeme gelen tartışmalarda rekabet kuralları ve politikasının özelde bilişim ve iletişim teknolojilerine, genelde ise yeni ekonomiye uygulanması önemli yer tutmaya başlamıştır.

Bu nedenlerle, bu çalışmada somut tartışmalara yer verme açısından yeni ekonomi kavramı dar bir yaklaşımla ele alınacaktır. Bu çerçevede, yeni ekonomi kavramı bilişim ve iletişim teknolojilerinin merkezde yer aldığı, biyoteknoloji ve

⁹ Microsoft v. United States, Civil Action No: 98-1232/1233.

ilaç endüstrisi gibi endüstrileri de kapsayan yüksek teknoloji sektörlerini ifade etmek amacıyla kullanılacaktır. Bu yaklaşım Posner'in yukarıda yer verilen tanımına yakın ancak bu tanıma genişleten bir niteliktedir.

Bu yaklaşım benimsenirken, yeni ekonomi kavramının özellikle BİT alanında meydana gelen gelişmeler ve küreselleşme sonucunda ekonomik ilişkiler ve işlemler ile iş yapısında ortaya çıkan yeni özellikleri ifade eden orijinal anlamı da akılda tutulacaktır. Kullanılan dar tanım kapsamındaki endüstriler aslında bu geniş anlamdaki yeni ekonominin katalizörü durumundadır ve yüksek teknoloji sektörlerinde doğru rekabet politikaları ve kurallarının uygulanması geniş anlamda yeni ekonominin gelişimine katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM 2

YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİ ve REKABET HUKUKU UYGULAMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ

2.1. YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

İlk bölümde yapılan tanımlama çerçevesinde, yeni ekonomiyi oluşturan yüksek teknoloji sektörleri, geleneksel ekonomi sektörlerinden farklı bir takım özellikler sergilemektedir. Bu farklılıklar, yeni ekonomiye uygulanan politikaların ve kuralların yetersiz ve etkisiz kaldığı yolunda eleştirilere neden olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde, yeni ekonomi sektörlerinin farklı özellikleri incelenerek, bu özelliklerin rekabet hukuku uygulaması açısından ne gibi sonuçlar doğurabileceğine ilişkin görüşlere yer verilecektir.

Yeni ekonomi sektörlerinin özelliklerinin anlaşılması açısından, aşağıda yeni ekonomi ve geleneksel ekonominin¹⁰ farklı yönlerini genel olarak ortaya koyan tabloya yer verilmiştir.

Eski ve Yeni Ekonominin Ana Temaları		
KONULAR	ESKİ EKONOMİ	YENİ EKONOMİ
Ekonomi Genelindeki Özellikler		
Piyasa	Durağan	Dinamik
Rekabet Alanı	Ulusal	Global

¹⁰ Yeni ekonomi kavramıyla birlikte, bazı kaynaklarda geleneksel sektörlerin eski ekonomi (old economy) olarak nitelendirildiği görülmektedir. Her iki kavram da aynı anlama gelmekle birlikte, bu çalışmada, doğrudan atıflar haricinde, yeni ekonomi-eski ekonomi ayrımı yerine, yeni ekonomi-geleneksel ekonomi ayrımı benimsenecektir.

Organizasyon Biçimi	Hiyerarşik, Bürokratik	Esnek Üretim
Endüstri		
Üretim Organizasyonu	Kitle üretimi	Esnek Üretim
Büyüme Yönlendiren Temel Unsurlar	Sermaye/Emek	Yenilikler/Bilgi
Teknoloji Yönlendiren Temel Unsurlar	Makineleşme	Dijitalleşme
Rekabet Avantajının Kaynağı	Ölçek Ekonomileri ile Düşen Maliyetler	Yenilikler, Kalite, Piyasanın Önceliği ve Maliyet
Araştırma ve Yeniliklerin Önemi	Az-Orta	Yüksek
Diğer Firmalarla İlişkiler	Bireysel	İşbirliği ve Anlaşmalar
İşgücü		
Politik Hedefler	Tam istihdam	Yüksek Reel Ücret ve Gelirler
Uzmanlıklar	Belirli İşlerde Uzmanlık	Geniş Uzmanlık Alanı ve Farklı Alanlarda Uygulama
Gerekli Eğitim	Bir Uzmanlık Alanı veya Derece	Yaşam Boyu Öğrenme
Çalışan Yönetim İlişkileri	Çatışan	İşbirlikçi
İstihdamın Doğası	Durağan	Risk ve Fırsatlar Piyasası
Hükümet		
İş Alemleri-Hükümet İlişkileri	Baskı Gerektiren	Fırsatların Artması için Cesaret Veren
Hükümet Düzenlemeleri	Kumanda ve Kontrol	Piyasa Araçları ve Esneklik

Kaynak, Söylemez (2001, 23, (Progressive Policy Institute Technology, Innovation and New Economy Project "New Economy Index" 1998'den aktarma)).

Tablo 1

Bu tabloda da görüldüğü gibi yeni ekonomi, ekonominin genel özellikleri, endüstrinin yapısı, işgücünün özellikleri ile hükümet ilişkileri ve düzenlemeleri açısından geleneksel ekonomilerden çeşitli farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmanın tanımı çerçevesinde, yüksek teknoloji sektörlerine odaklanıldığında, yukarıdaki tabloda belirtilen farklılıkların daha da belirginleştiği görülmektedir. Posner (2000, 2), bu endüstrilerin modern antitröst doktrininin doğduğu, özellikle çelik, otomotiv, alüminyum, demiryolu ve sigara gibi geleneksel fiziksel malları üreten endüstrilerden belirgin bir şekilde farklılaştığını belirtmektedir. Posner'e göre geleneksel endüstriler çoklu firma ve çoklu üretim yeri, istikrarlı pazar, ağır sermaye yatırımı, düşük oranlı

innovasyon ile yavaş ve sık olmayan giriş-çıkış özellikleriyle karakterize edilmektedir. Buna karşılık, yeni ekonomi, düşen ortalama maliyetler, makul düzeyde sermaye gerekliliği, yüksek oranda innovasyon, hızlı ve sık giriş-çıkış ve şebeke dışsallıkları ile karakterize edilmektedir.

Bu bölümde, yeni ekonomi sektörlerinin daha çok rekabet politikası ve uygulaması bakımından önem taşıyan özelliklerine yer verilecektir. Eksiksiz bir sıralama olmamakla birlikte, yüksek teknoloji sektörlerinin özellikleri aşağıdaki gibidir (Morse 1999, 64):

- Yeniliklerin hızlı değişimi (innovasyonun hızı)
- Fikri mülkiyetin önemi
- Şebeke dışsallıkları
- Agresif rekabet
- Düşen fiyatlar

Yeni ekonomi sektörlerinin gösterdiği bu özelliklerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi rekabet kuralları ve politikalarının bu sektörlerde uygulanması ile ilgili sorunların tespitinde önem arz etmektedir. Bu nedenle, aşağıda yeni ekonomi sektörlerinin bu özellikleri, özellikle rekabet hukuku uygulaması bakımından önemli görülen yönleriyle irdelenecektir.

2.1.1. Yeniliklerin Hızlı Değişimi

Bu endüstriler, sık sık yeni ürünlerin ortaya çıktığı, hızla değişen ve dinamik endüstrilerdir. Bundan dolayı, sürekli yeni ürünler ortaya çıkarmak, dinamik bir yapıya sahip olan bu sektörlerde firmaların ayakta kalmaları bakımından hayati bir öneme sahiptir. Firmalar, halihazırda ürettikleri ürün ve hizmetlerde rekabet ettikleri gibi, bu ürün ve hizmetleri geliştirecek ya da daha üstün ürünleri ortaya çıkaracak yenilikleri yaratma konusunda da rekabet etmektedir. Bu yeni rekabet anlayışı, söz konusu sektörlerde AR-GE (Araştırma-Geliştirme) yatırımlarını ve faaliyetlerini gerekli kılmaktadır. Böylece, araştırma geliştirme kapasitesi ve faaliyetleri bir firmanın rekabet gücünü doğrudan etkileyen bir özellik haline gelmektedir.

AR-GE harcamalarının yüksek boyutlara ulaşması ve bu alana yapılan yatırımların büyük ölçüde “batık maliyet” niteliği taşıması ve daha büyük ölçek gereksinimi nedeniyle şirketler, bu maliyet risklerini de paylaşmak amacıyla AR-GE faaliyetleri için işbirliği arayışlarına girmektedir. Bu bağlamda son yıllarda ortaya çıkan birleşme/devralma dalgası içerisinde, rakipler arasında teknolojik işbirliğine yönelik ortak girişimler önemli bir yer tutmaktadır¹¹.

¹¹ Bu noktada, enformasyon ekonomisinde ittifakların önemli bir yeri olduğunu ancak bu ittifaklardan kastın stratejik ittifak olarak adlandırılan ikili işbirliği ittifakları olmadığını, daha çok spesifik bir teknolojinin ya da standartın desteklenmesi amacıyla bir grup şirket tarafından

1985 yılında, ABD ve Avrupa'daki teknolojik ittifakların sayısı hemen hemen birbirine yakinken, bu tarihten itibaren Avrupa ve Japonya'da bu ittifakların azaldığı, ABD'de ise sürekli bir artış gösterdiği, özellikle 1990'dan sonra ittifakların sayısının daha da arttığı görülmektedir (Atkinson ve Court 1998, 15). ABD'nin bugünkü teknoloji üstünlüğünün temel nedenlerinden birisi AR-GE faaliyetlerindeki bu gelişmelerdir.

Geleneksel endüstrilerde ürün ve fiyat çok önemli iken, yüksek teknoloji sektörlerinde inovasyon fiyattan daha önemli bir hale gelebilmektedir. Bu durum, özellikle inovasyon yoluyla yeni bir ürün ya da hizmet pazarı ortaya çıktığı alanlarda geçerli olmaktadır (Lang 1996, 5). Firmalar, sahip oldukları pazar paylarını korumak ya da mevcut pazar paylarını artırmak için inovasyona önem vermek zorunda kalmaktadır. Bu yoğun ve hızlı inovasyon nedeniyle, ürünlerin piyasadaki ömürleri de gittikçe kısalmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, ABD'de yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre 1990 yılında yeni bir ürünün piyasadaki ömrü 35 ay iken, bu süre 1995 yılında 23 aya inmiştir. Teknolojik gelişmenin bu hızıyla, günümüzde bu sürenin daha da kısaldığını tahmin etmek zor değildir. Örneğin Microsoft, Windows işletim sisteminin yeni versiyonlarını (Windows 95, Windows 98, Windows 2000, Windows XP) iki yıl gibi bir sıklıkta piyasaya sürmektedir.

Teknolojik gelişmelerdeki hızlı değişikliğin yeni ekonomide rekabet hukuku uygulaması açısından önemli bir özelliği de ürünlerin kompleks teknolojiler içermesidir. Dolayısıyla bu ürünlerin teknolojilerini, kullanım alanlarını ve üretim süreçlerini anlamak sektörel uzmanlık gerektirebilmektedir.

İnnovasyonun hızı aynı zamanda sosyal refah için de önemlidir (Sheremata 1997, 938). Ekonomik gelişme; ürünleri iyileştirmesi, maliyetleri azaltması ve yeni ürünler ortaya çıkarması nedeniyle teknolojik ilerlemeye bağlıdır. Uzun dönemde inovasyonun topluma olan faydası, rekabetçi fiyatlamının getirdiği faydalardan daha önemli olabilmektedir (OECD, 1997, 7). Bu nedenle, günümüzde ekonomik büyümenin motoru durumundaki yüksek teknoloji sektörlerinin gelişmesi ve bu alandaki dinamik rekabetin korunması önemli bir politika amacı haline gelmektedir. Dolayısıyla, inovasyonun önündeki engellerin kaldırılması önemli bir öncelik olarak değerlendirilmektedir.

oluşturulan ittifakların (Örneğin, Compaq, Intel ve Microsoft'un DSL (Digital Subscriber Line) teknolojisinin standartlarını oluşturmak için kurdukları konsorsiyum gibi) kastedildiğini belirten Shapiro ve Varian (1998, 201-202)'in konuya farklı bir bakış açısı getirdikleri görülmektedir.

2.1.2. Fikri Mülkiyetin Önemi

Endüstri devriminden sonra ortaya çıkan geleneksel imalat sektörlerinin aksine, bilgi çağının kilit ürünü, coğrafi sınır tanımayan ve kolayca kopya edilebilen fikirlere sahiptir. Bu fikirler patent, telif hakları ve diğer fikri mülkiyet haklarıyla korunabilmektedir (Morse 1999, 64). Başka bir deyişle, yeni ekonomi sektörlerinde üretilen ürünlerin maddi ürünlerden çok gayrimaddi ürünleri oluşturması ve ortaya çıkarılmasında katlanılan yüksek maliyet, ortaya çıkarılan ürünlerin korunması bakımından fikri mülkiyet haklarını gerekli kılmaktadır.

Bu endüstrilerdeki temel ürünlerin fiziksel ürünlerden çok bilgisayar kodu gibi fikri mülkiyet niteliği taşıyan ürünler olduğunu ve bu "fikri mülk"ün bir diske yüklenebildiğini ya da internet üzerinden satılabildiğini belirten Posner (2000, 3), fikri mülkiyetin bu sektörlerdeki önemini şöyle vurgulamaktadır:

Fikri mülkiyet, marjinal maliyetlere oranla yüksek miktarda sabit maliyetlerle şekillendirilmektedir. Fikri mülkiyeti yaratmak çok pahalıdır ancak bir kere yaratıldığında çoğaltma maliyeti düşüktür, daha dramatik olanı ise yazılımda marjinal maliyeti sıfır olarak konuşmak sadece önemsiz bir abartıdır. Yasal koruma olmaksızın, fikri mülkiyetin yaratıcısı yatırımlarını geri döndüremeyebilir çünkü rakipler bu durumdan serbestçe faydalanabilir. Yasal koruma, ürünü, tek el durumlarında olduğunun aksine azaltmaktan çok artırabilir.

Patent, telif hakları gibi yollarla fikri mülkiyet sahibine münhasır haklar verilmesi bilginin korunması için yeterli değildir. Bu noktada, özellikle dijital teknoloji ve internetin ortaya çıkmasıyla uygulama sorunları daha önemli hale gelmektedir. Dijital bilgi kolayca kopya edilebilmekte ve internet vasıtasıyla anında dünyaya yayılabilmektedir (Shapiro ve Varian 1999, 4). Ortaya çıkarılan ürünlerin kolayca kopya edilebilmesi ve taşınabilmesi nedeniyle, firmalar fikri mülkiyet haklarını korumak amacıyla çok önemli uğraşlar vermektedir. Örneğin Microsoft, işletim sisteminin korsan olarak çoğaltılmasının önüne geçmek amacıyla fikri mülkiyet haklarıyla birlikte, IBM, Compaq, Dell gibi orijinal ekipman üreticileri ile yakın işbirliği içerisine girerek işletim sistemi yüklenmemiş kişisel bilgisayar satışına sınırlama getirmektedir.

Sonuç olarak, bir önceki bölümde inovasyonun yüksek teknoloji sektörleri açısından belirtilen önemi gözönüne alındığında, yaratıcı fikirlerin fikri mülkiyet haklarıyla korunmasının ve fikri mülkiyet hakkı sahibinin belli bir süre münhasır olarak bu hakları kullanabilmesinin teknolojik gelişmelerin sürekliliği açısından vazgeçilmez bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

2.1.3. Şebeke Dışsallıkları

Şebeke dışsallıkları¹², yeni ekonomi tartışmalarında sıkça ele alınan bir konudur. Yüksek teknoloji sektörlerinde üretilen bir çok ürün ve hizmetlerde şebeke dışsallıklarının varlığı, bu sektörlerin en önemli özelliklerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Shapiro ve Varian (1999, 173) yeni ekonomide şebeke dışsallıklarının önemini şöyle vurgulamaktadır:

Yeni ekonomilerle eski ekonomiler arasında temel bir fark vardır, eski sanayi ekonomisi ölçek ekonomileri ile şekillenirken, yeni bilgi ekonomisi şebeke ekonomisi (*network economics*) ile şekillenmektedir.

Şebeke dışsallıkları ile birlikte, şebeke ekonomilerinin değerlendirilmesinde pazarların eğilmesi (*tipping*), standartlar, başka bir ürüne geçiş maliyeti (*switching cost*), kilitlenme (*lock-in*), bağlılık paftası (*path dependence*) ve uyumluluk (*compatibility*) gibi konular da önem kazanmakta ve gündeme gelmektedir¹³. Yeni ekonomide pazarın rekabetçi yapısına etki eden temel unsurlardan birisi olması nedeniyle şebeke dışsallıkları, tartışmalarda kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu nedenle, şebeke dışsallıkları kavramına, yeni ekonomi sektörlerindeki şebekelerin özelliklerine ve bu şebeke dışsallıklarının arz ve talep üzerindeki etkilerine daha geniş olarak değinmekte fayda bulunmaktadır.

Şebekeler, Şebeke Dışsallıkları ve Türleri

Şebeke dışsallıklarının ortaya çıkabilmesi için öncelikle bir şebeke gereklidir. Şebekeleri gerçek ve sanal şebekeler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Gerçek şebekeler, şebekedeki parçaların fiziksel olarak birbirine bağlandığı şebekeleri ifade etmektedir. Telefon, demiryolları ve havayolu şebekeleri gibi geleneksel şebekelerle internet, faks ve e-posta gibi yüksek teknoloji şebekeleri gerçek şebekelere örnek olarak gösterilmektedir. Sanal şebekelerde ise şebekeyi oluşturan parçalar arasındaki bağ görünmezdir, fiziksel değildir. Örneğin, aynı yazılımı bilgisayarlarında kullananlar sanal bir şebekeyi oluşturmaktadır (Shapiro ve Varian 1999, 174).

Dışsallık kavramından da herhangi bir ekonomik faaliyet sonucu yaratılan faydanın, üçüncü kişileri de olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyebilmesi anlaşılmaktadır. Eğer üçüncü kişiler herhangi bir mal veya hizmetin üretiminden

¹² Şebeke dışsallıkları, şebeke etkileri ve talep yönlü ölçek ekonomisi kavramları temelde aynı anlamı ifade etmektedir (Shapiro ve Varian 1999, 174). Bu nedenle, bu çalışmada, bu kavramları belirtmek üzere, doğrudan atıflar dışında, şebeke dışsallıkları kavramı kullanılacaktır. Buna karşın, Dijkman (2000, 9) şebeke dışsallıklarını şebeke etkilerinin özel bir çeşidi olarak ele alan yaklaşımların da bulunduğunu belirtmektedir.

¹³ Bu kavramlara gelecek sayfalarda değinilecektir. Daha fazla bilgi için bkz: Shapiro ve Varian (1999), Söylemez (2001).

bedelini ödemedi olumlu bir şekilde etkileniyorsa pozitif dışsallıklar, olumsuz bir biçimde etkileniyorsa negatif dışsallıklar söz konusudur (Söylemez 2001, 62).

Yeni ekonomi sektörlerinin özellikleri incelenirken şebeke dışsallıkları genelde pozitif dışsallıklar olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede, Katz ve Shapiro, şebeke dışsallıklarını “bir kullanıcının bir ürünü kullanmasıyla sağladığı faydanın ürünü kullanan diğer kişilerin sayısı ile birlikte artması” olarak tanımlamaktadır (Katz ve Shapiro’dan aktaran Dijkman 2000, 9).

Bir başka deyişle, şebeke dışsallıkları, bir ürünün değerinin o ürünü kullanan kişi sayısına bağlı olarak artmasıyla ortaya çıkmaktadır. Literatürde şebeke dışsallıkları, doğrudan ve dolaylı şebeke dışsallıkları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Page and Lopatka 1997, 3; Economides 1995, 6).

Doğrudan şebeke dışsallığı, aynı ürünü kullanan kişilerin sayısının doğrudan etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Telefon, faks makineleri, *on-line* hizmetler ve internet doğrudan şebeke dışsallığı ortaya çıkaran ürün ve hizmetlere verilebilecek tipik örneklerdir (Yang 1997, 2). Bunlar içerisinde faks cihazları, doğrudan şebeke dışsallıklarını belirtmek için güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bir faks cihazı tek başına bir değer ifade etse de, ikinci bir faks cihazı olmadan bir işe yaramayacaktır. Dolayısıyla faks cihazı kullanıcılarının sayısı arttıkça faks cihazı kullananların iletişim imkanı daha fazla artacak, böylece faks cihazından sağlanan fayda da artmış olacaktır.

Dolaylı şebeke dışsallığı ise, bir ürünün değerinin artmasının tamamlayıcı ürün ve hizmetleri sayı ve çeşit olarak artırmasıyla ortaya çıkmaktadır (Yang 1997, 2). Dolaylı dışsallıklara verilen örneklerin başında bilgisayar işletim sistemi ile uygulama programları gelmektedir. Microsoft’un Windows işletim sisteminin kullanıcı sayısı arttıkça, bu işletim sistemine uyumlu programlar da artmaktadır. İşletim sistemi için yazılan uygulama programlarının çokluğu işletim sisteminin değerini artırmaktadır. Doğrudan ve dolaylı dışsallıkların ortaya çıkardığı bu döngü sonucunda kullanılan ürünlerden elde edilen fayda da doğal olarak artmaktadır.

Bu noktada, yukarıda kısaca değinilen şebeke dışsallıklarının, daha çok şebeke ekonomisi özelliğini gösteren yüksek teknoloji sektörlerindeki rekabet şartlarını nasıl etkilediği önem kazanmaktadır.

Şebeke Dışsallıkların Talep Üzerindeki Etkisi

Yeni ekonomi sektörlerinin geleneksel arz yönlü ekonomilerden farklı olduğu ve tüketici talebi ve beklentilerinin merkezi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Dışsallıkların ortaya çıkardığı pozitif geri besleme (*positive feedback*), “güçlünün daha güçlü, zayıfın daha zayıf” olmasına neden olmaktadır (Shapiro ve Varian 1999, 175). Şebeke dışsallıklarının ortaya çıktığı ürün ve hizmetlerde, kurulu temele (*installed base*) sahip şebekeler rekabet avantajını

ellerinde bulundurmaktadır. Bu nedenle, yeni bir teknolojinin ya da ürünün piyasada yerleşmiş bir ürünle rekabet edebilmesinin önünde bazı engeller ortaya çıkmaktadır. Tüketiciler özellikle dayanıklı ve uzun süreli kullanılabilen bir mala yatırım yapmışlarsa, yeni bir ürüne geçiş maliyetine (*switching costs*) katlanmayacaklardır. Başka bir deyişle, tüketiciler yaptıkları yatırımla o ürüne kililenmişlerdir (*lock-in*). Örneğin, Lenard'a göre, bir bilgisayar işletim sisteminden başka bir işletim sistemine geçmenin maliyeti, sistemin transferini, veri ve dosyaları sisteme tekrar girmeyi ve yeni sistemi öğrenmeyi kapsamaktadır (Demiröz ve Senyücel 2000, 53'ten naklen). Dolayısıyla, Windows işletim sistemi kullanmaya alışmış bir kişinin Macintosh işletim sistemini öğrenmesi ve buna uygun uygulama programlarını kullanabilmesi zaman alabilecektir.

Şebeke özelliği gösteren ürünlerde tüketicilerin önem verdiği bir başka konu ise mevcut ürünlerinin gelecekte ortaya çıkacak yeni fonksiyonları da kendisine sağlayabilmesi ve tamamlayıcı ürünlerle uyumlu (*compatible*) olabilmesidir. Yeni bir ürünün mevcut ürünlerle uyumlu olmaması durumunda genellikle kullanıcılar bağlı oldukları şebekede kalmaya devam edeceklerdir. Bu durum aynı zamanda standartlarla da ilgilidir. Pazara ilk giren ya da tarihi olarak pazara iyi bir ürün sunarak standartlarını kabul ettirmiş firmalar daha sonra gelenlere göre avantajlı olabilmektedir. Bu konuya çoğunlukla verilen örnek, videolarda VHS'nin, klavyelerde QWERTY'nin standart olarak benimsenmesidir. Bu durum literatürde "bağlılık paftası (*path dependence*)" olarak adlandırılmakta (Söylemez 2001, 65) ve çeşitli açılardan daha düşük nitelikli ürünlerin bu yolla pazara hakim oldukları ve bunun bir tür piyasa başarısızlığı (*market failure*) olduğu iddia edilebilmektedir.

Yeterli miktarda kullanıcının (*critical mass*) yeni ve daha üstün ürüne geçmemesi durumu aşırı durağanlık (*excess inertia*) (Sheremata 1997, 955) olarak adlandırılmaktadır. Bu durağanlığı aşmak için pazara yeni giren firmalar üç tür strateji uygulayabilmektedir. Bunlar, "leapfrog" inovasyon¹⁴, penetrasyon fiyatlaması¹⁵ ve yoğun reklam faaliyetleridir (Balto ve Pitofsky 1998, 583). Bugün, ülkemizde, GSM 1800 lisansı almış olan teşebbüslerin müşteri çekmek için kullandığı yöntemler, şebeke dışsallıkları sergileyen sektörlerde pazara yeni giren firmaların pazardan pay almalarının ve şebekelerini genişletmelerinin zorluklarını göstermesi açısından güzel bir örnek oluşturmaktadır.

¹⁴ Ortaya çıkan bir inovasyonun, inovasyon sahibine ürün ve hizmetlerin ortaya çıkışında önemli bir katkı sağlaması ve bunun sonucunda rakipleri karşısında bir üstünlük kazandırması durumu.

¹⁵ Penetrasyon fiyatlaması genelde pazara yeni giren teşebbüsler tarafından pazardan pay almak amacıyla uygulanan düşük fiyat stratejisidir.

Görüldüğü gibi şebeke ekonomilerinde tüketicilerin beklentileri çok önemlidir. Yeni ve üstün bir ürün ortaya çıkarmak kadar, bu ürünün pazarda kabulü için tüketicileri ikna etmek de gerekli olmaktadır.

Şebeke Dışsallıklarının Arz Üzerindeki Etkisi

Şebeke dışsallıkları her ne kadar daha çok talep yönlü etkileri ortaya çıkarsa da arz üzerinde de etkilerini hissettirmektedir. Şebeke dışsallıkları, bu dışsallıkları sergileyen ürünü üretenlerin, bu ürünün tamamlayıcı ürünlerini üretenlerin ve rakip ürünleri üretenlerin arz kararlarını etkileyecek sonuçlar ortaya koymaktadır.

Yüksek teknoloji sektörlerinin daha önce bahsedilen özelliklerinde, genellikle bu sektörlerdeki ürün ve hizmetlerin fikri mülkiyete konu ürünler olduğu, sabit maliyetlerin yüksek olmakla birlikte marjinal maliyetlerin sıfıra yakın olduğu belirtilmişti. Şebeke dışsallıkları ile birlikte bu iki özelliğin birleşmesi, arz yönünden önemli sonuçlar doğurmaktadır. Shapiro ve Varian (1999, 182)'a göre talep ve arz yönlü ölçek ekonomilerinin birleşmesi çoğu bilişim teknolojileri endüstrileri için yeni bir durumdur. Sonuçta, talep tarafındaki büyüme hem arz tarafındaki maliyetleri azaltarak hem de ürünleri diğer kullanıcılar için çekici hale getirerek, talepteki büyümeyi daha da hızlandırmaktadır.

Bu noktada, yeni ekonomi sektörlerinde, ölçeğe göre artan getiriler (*increasing returns*) kavramı karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel sektörlerde genel olarak ölçeğe göre azalan getiriler söz konusu iken, yeni ekonomide üretim ölçeği büyüyüp, üretim miktarı arttıkça ortalama maliyetlerin azalması artan getirilere neden olmaktadır. Teece ve Coleman (1998, 811), bu (geçen) yüzyılda gelişmiş ekonomilerin ağır hammadde temelli ve imalatçı faaliyetlerden, enformasyon ve yeni bilginin aktarılması, uygulanması ve geliştirilmesi temelli faaliyetlere dönüşüm içine girdiğini belirterek, bunun sonucunda artan getirilerle karakterize edilen faaliyetlerin azalan getiri faaliyetlerinin yerini aldığını ifade etmektedir.

Pazarda yerleşmiş bulunan ürünlerin üreticileri, oluşturdukları kurulu temel sayesinde ölçek ekonomilerinin avantajlarını kullanarak maliyetlerini önemli oranda aşağıya indirebilmektedir. Eğer bu ürün işletim sistemi-uygulama programları örneğinde olduğu gibi tamamlayıcı ürünlere olan talebi de etkiliyorsa, tamamlayıcı ürünü arz edenler bakımından da önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Gelecek bölümde ayrıntılı olarak değinilecek olmakla birlikte, Microsoft Davası'nda bu durum derinlemesine ortaya konmuştur. Tüketiciler uygulama programı fazla olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarına da cevap verebileceğine inandıkları hakim durumdaki işletim sistemini seçmektedir.

Bağımsız yazılım üreticileri (*Independent Software Vendors*) de ilk olarak kurulu temeli geniş olan işletim sistemi için program yazarak yüksek sabit maliyetlerini karşılama yoluna gitmektedir. Bu durum kısır bir döngü halinde Windows işletim sistemini güçlendirmekte, Windows kurulu temeli güçlendikçe de, bağımsız yazılım üreticileri Windows için daha çok uygulama programı üretmektedir (US District Court¹⁶ Findings of Fact, Par: 37-38).

Microsoft Davası'nda da görüldüğü gibi, tamamlayıcı ürünleri üreten firmalar genelde kurulu temeli geniş şebekeler için üretim yapmaya eğilimlidir. Bu durum ana ürünü üreten firmaya rakip firmalar için önemli bir giriş engeli oluşturmaktadır. Giriş engellerinin varlığı pazara girişi caydırıcı bir unsur olabilmektedir. Şebeke dışsallıkları nedeniyle pazara ilk giren firmalar büyük bir rekabet avantajı (*first mover advantage*) elde etmekte ya da birden fazla ürün aynı pazarda rekabet ediyorsa, pazarın tümü için bir savaş başlamaktadır. Kazanan genelde pazarın tümüne ya da büyük kısmına hakim olmaktadır (*winner take all/most*).

Görüldüğü gibi, şebeke dışsallıklarının pazarın işleyişine etki eden önemli yanları bulunmaktadır. Yeni ekonomi sektörlerinde üretilen ürünlerin çoğunlukla doğrudan ve dolaylı şebeke dışsallıkları ortaya çıkarması, rekabet hukuku uygulaması açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlara ileride ayrıntılarıyla yer verilecektir.

2.1.4. Agresif Rekabet

Yukarıda şebeke dışsallıkları, fikri mülkiyetin korunması ve inovasyonun hızı ile ilgili özelliklerden bahsederken, yüksek teknoloji sektörlerinde pazara ilk girmenin avantajı belirtilmiştir. Bu nedenle, bu sektörlerde firmalar bir piyasaya ilk giren ve bunun avantajlarından faydalanan olmak için kıyasıya rekabet etmektedir (Morse 1999, 64). Bu amaçla firmalar, piyasaya çok düşük fiyatla hatta bazan hiç fiyat koymadan girebilmektedir. Yine bu konuda Microsoft'un tarayıcı pazarında payını artırmak için tarayıcısını (Internet Explorer) ücretsiz olarak Windows'la birlikte dağıtması, iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Küresel bir pazarın doğuşu, firmaların artan sayısı, yeni teknolojilerin firmaların pazara girişlerini kolaylaştırması, hisse senetlerinin değerlerini arttırma yönündeki baskılar, yeni ekonomide rekabeti artıran unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 1965 yılında IBM'in faaliyet gösterdiği pazarlardaki rakiplerinin sayısı 2500 iken, 1992 yılında bu rakam 50,000 olmuştur (Atkinson ve Court 1998, 14). Küresel düzeyde son yıllarda karşımıza

¹⁶ United States District Court For The District of Columbia.

çıkan birleşme/devralma dalgasının önemli nedenlerinden birisi de bu şekilde artan rekabet karşısında rekabet gücünü koruma isteğidir.

Agresif rekabet, özellikle yeni ekonomi sektörlerinde ilk bakışta beklenen ve istenen bir durum gibi gözükse de, uzun vadede rekabeti ve tüketicileri etkileyen sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, kısa vadede bir ürünün ücretsiz olarak dağıtılması tüketicilerin lehine gözükürken, özellikle şebeke dışsalılıklarının ve standartların önemli olduğu pazarlarda, uzun dönemde hem tüketiciler hem de pazardaki rekabet açısından sakıncalı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, bu sektörlerde rekabetin artmasına olumlu bakılırken, bu rekabetin adil olarak gerçekleşmesini sağlamak için agresif rekabet şekillerinin doğru değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.5. Düşen Fiyatlar

Yüksek teknoloji endüstrilerinin önemli bir özelliği de yukarıda sayılan özelliklerinin bir sonucu olarak fiyatların düşmesidir. Teknolojik gelişmeler ile arz ve talep yönlü ölçek ekonomileri, fiyatların düşmesinde temel etkenler olmaktadır. Yüksek teknoloji sektörlerinde ürünlerin kalitesi artarken fiyatlarının azalması, özellikle pazara hakim olan ya da pazara yeni giren firmalar bakımından fiyatı stratejik bir araç haline getirmektedir. Bu durumda, rekabeti bozucu fiyat uygulamalarının tespitinde zorluklar yaşanabilmektedir.

Bu sektörlerde fiyatların düşmesine ilişkin en güzel örnek bilgisayar fiyatlarındaki azalmadır. Son yıllarda bilgisayar işlem hızlarının ve kapasitelerinin artmasına rağmen fiyatlarının düşmesindeki temel neden mikro işlemci kapasite ve hızlarının yükselmesine karşın fiyatlarının azalmasıdır. Söz konusu gelişme bilgisayar üreticilerine önemli maliyet avantajları getirmekte ve bu durum fiyatlara doğrudan yansımaktadır (Söylemez 2001, 38-41) .

2.2. YENİ EKONOMİ SEKTÖRLERİNİN ÖZELLİKLERİNİN REKABET HUKUKU UYGULAMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ

Yeni ekonominin yukarıda sayılan özellikleri karşısında rekabet kurallarının uygulanması açısından ne gibi değişikliklerin ortaya çıkacağı konusunda tartışmalar, Microsoft davasıyla birlikte giderek yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu konuda görüş belirtenlerin bir kısmı, bu özelliklerin yoğunlaşmış ve hatta bir firmanın hakim olduğu pazarları kaçınılmaz kıldığını, bundan dolayı rekabet hukuku uygulamasının bu endüstrilerdeki rolünün çok az olması ya da hiç olmaması gerektiğini iddia etmektedir. Bazıları ise antitröst sisteminin çok karışık, eskimiş ve yavaş olduğunu, bu nedenle, uygulamanın bu sektörlerde etkisi olmayacağını ileri sürmektedir. Antitröst uygulayıcıları ise son yıllarda

yaptıkları konuşmalarda, bu alanda yapmaları gereken şeyler olduğuna inandıklarını belirtmektedirler (Morse 1999, 64).

Bu bölümde, rekabet kurallarının uygulanmasının gerekliliği ile ilgili bu tartışmaların ortaya çıkmasına neden olan yüksek teknoloji sektörlerinin özelliklerinin, rekabet hukuku uygulamasının ana ilkelerinde ortaya çıkarabileceği sonuçlara yer verilecektir. Bu amaçla, yukarıda yeni ekonomi sektörlerine özgü olarak belirtilen özelliklerin pazar tanımına, pazar gücüne ve pazar gücünün kötüye kullanılmasına, birleşme ve devralmalara, şirketlerarası işbirliğine ve ihlallerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemlere ilişkin sonuçları irdelenecektir.

2.2.1. Pazar Tanımı

Rekabet incelemesine konu işlem ya da eylemin değerlendirilmesinde, pazar tanımı başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Rekabetin gerçekleştiği alanı çizen ilgili pazar kavramı, bu alanda firmaların gücünün ve yapılan işlem ya da eylemlerin etkisinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı, ilgili pazarın tanımlanması, rekabet hukuku uygulayıcılarının ele almak zorunda oldukları temel sorunların başında gelmektedir.

Bu noktada ele alınması gereken konu, önceki bölümlerde yeni ekonomi sektörlerinin ortaya koyduğu inovasyonun hızı, şebeke dışsallıkları, fikri mülkiyetin önemi gibi özelliklerin bu sektörlerdeki ilgili ürün ve coğrafi pazarların tanımlanmasında geleneksel yaklaşımlardan farklı bir değerlendirmeye yol açacak nitelikte olup olmadıklarıdır. Başka bir deyişle, hızla değişen ve gelişen kompleks teknolojik ürünlerin söz konusu olduğu bu sektörlerde, birbiriyle ikame edilebilen ürünlerin oluşturduğu ürün pazarlarının ve coğrafi pazarların nasıl belirleneceği önemli bir sorundur.

Pazar tanımıyla ilgili rekabet uygulaması açısından ortaya çıkan en önemli sorunlardan birisi bu sektörlerde üretilen ürün ve hizmetlerin teknolojilerinin kompleks olmasıdır. Balto ve Pitofsky (1998, 584-585), bu sektörlerdeki teknolojilerin kompleks olduğunu belirttikten sonra, pazar tanımı yapmak için rekabetçi gerçeklerin mühendislik ya da temel bir bilim dalı çerçevesinde anlaşılması gerektiği durumlarda, pazar tanımı yapmanın zor bir iş olduğunu ileri sürmektedir. Sorunun daha iyi anlaşılması için bilgisayar ve biyoteknoloji alanından örnekler veren yazarlar, bilgisayarın çalışan parçaları içinde bir pazar tanımı yapmanın bilimsel ve teknik uzmanlık gerektirdiğini ifade etmektedir. Aynı yazarlar, biyoteknoloji alanından örnek verirken, bu alanda bazen henüz ortaya çıkmamış ürün pazarlarının tanımının gerekebileceğini belirterek, bu sektörlerde pazar tanımı konusundaki bir başka zorluğu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, yeni ekonomi sektörlerinde innovasyonun önemi ve artan hızı nedeniyle henüz ortaya çıkmamış potansiyel ürünlerin pazar tanımının nasıl yapılacağı, rekabet uygulaması bakımından önem kazanan ve tartışılan bir konu haline gelmektedir. İnnovasyon piyasaları (*innovation markets*) olarak literatürde kullanılan bu kavram, firmaların mal ve hizmet pazarlarındaki rekabetlerine ek olarak yeni ürünler geliştirme konusunda da rekabet ettiklerini, bu nedenle, yeni ürünler geliştirme amacıyla yapılan faaliyetlerin kendisinin farklı bir piyasa oluşturduğunu ifade etmektedir (Landman 1998, 22).

Yeni ürünler geliştirme amaçlı faaliyetlerin innovasyon pazarı şeklinde halihazırda faaliyet gösterilen pazarlardan ayrı olarak tanımlanması, ABD antitröst otoritelerince benimsenmektedir. 1995 Fikri Mülkiyet Lisans Rehberi (Intellectual Property Licensing Guideline), 1992 Yatay Birleşmeler Rehberi'ndeki (Horizontal Merger Guideline) pazar tanımı yaklaşımını temel alan bir pazar tanımı kriteri getirmektedir¹⁷. Fikri Mülkiyet Lisans Rehberi'ne göre, eğer firmanın AR-GE harcamalarını azaltması diğer firmaların AR-GE yatırımlarını artırmıyorsa, bu firma hakim durumdadır. Örneğin, FTC, Ciba-Geigy/Sandoz¹⁸ birleşmesinde gen terapisi uygulamalarını ayrı bir innovasyon piyasası olarak ele almıştır (Landman 1998, 22-29).

Yine Landman (1998, 29-30)'a göre, AB Komisyonu; ayrı bir innovasyon piyasası tanımı yapılmasını benimsememekte, innovasyon faaliyetlerini incelenen pazardaki rekabetin bir parçası olarak kabul etmekte ve incelediği işlemlerin gelecekteki rekabete vereceği zarar konusuna Amerikan uygulayıcılarına kıyasla, daha temkinli yaklaşmaktadır. Yazar bununla birlikte, metodoloji farklılığına rağmen hem AB hem de ABD yetkililerinin ele aldıkları işlemlerin gelecekteki etkilerini tahmin etmeye çalıştıklarını belirtmektedir.

Pazar tanımı konusuna getirilen bir başka eleştiri ise pazar tanımı kriterlerinin fiyat değişimlerine ve bu fiyat değişimlerine arz tarafından gelen tepkilere göre şekillendirilmesidir. Bazı yazarlar teknolojik açıdan dinamik olan sektörlerde ürünün özelliklerine yapılan katkılardan kaynaklanan rekabetin fiyattan daha önemli olduğunu, dolayısıyla fiyat temelli bir pazar tanımının gereğinden fazla dar kapsamlı olabileceğini ileri sürmektedir (OECD 1997, 10).

¹⁷ Yatay Birleşmeler Rehberi'nde ürün pazarı tanımı için SSNIP (Small but Significant and Non-transitory Increase in Price) testi temel olarak alınmaktadır. Çetinkaya, SSNIP testini şöyle değerlendirmektedir:

SSNIP testine göre, varsayımsal bir tekelin belli bir ürünün fiyatında küçük, önemli ve kalıcı bir artış uygulaması, tüketicilerin başka ürünlere yönelmeleri neticesinde karlı olmuyorsa, firmanın ürettiği ürünle tüketicilerin yöneldiği ürünler aynı ürün pazarında yer alıyor demektir. Bu bağlamda, bir ilgili ürün pazarının SSNIP testinin koşullarını sağlayan bütün ürünleri kapsadığı söylenebilir (2001, 8).

¹⁸ (ABD) Ciba-Geigy Ltd. FTC File No: 961-0055 (1997); (AB) Ciba-Geigy/Sandoz, Case No: IV/M. 737, (1997) O. J. L201 (Landman 1998, dipnot 2-3).

Aynı şekilde Teece ve Coleman (1998, 826), pazar tanımına statik bir yaklaşımın her zaman çok dar kapsamlı pazarlar belirlenmesine neden olacağını iddia etmektedir. Ahlborn, Evans ve Padilla (2001, 161-162) ise AB Komisyonu'nun pazar tanımı yaparken kısa dönem talep ikamesini dikkate alarak inovasyonu ve potansiyel rekabeti gözardı ettiğini, bunun da yeni ekonomi endüstrilerinde dar kapsamlı pazar tanımlarına neden olduğunu ileri sürmektedir.

Pazar tanımı ile ilgili belirtilmesi gereken bir başka nokta ise küreselleşme ve internetin yaygınlaşmasıyla pazar tanımlarında, özellikle coğrafi pazar tanımları ile ilgili yaklaşımlarında değişikliklerin gerekip gerekmediğidir. Yeni ekonomi sektörlerinin büyük kısmı küresel özellik arz etmektedir ve genelde fikri mülkiyet ürünleri söz konusu olduğundan internet üzerinden ticareti mümkün olabilmektedir. Aynı şekilde tüketiciler de internet yoluyla ürünler ve bu ürünlerin fiyatları hakkında daha çok bilgiye sahip olmaktadır. Coppel, internetin ekonominin diğer alanlarını daha fazla yeni girişlere açık (*contestable*) hale getirecek ve giriş engellerini azaltacak özellikleri olduğunu belirterek, bu durumun pazarların genişlemesine ve yoğunlaşmanın sınırlanmasına neden olacağını ileri sürmektedir (OECD 2000, 25).

Şebeke dışsallıklarının pazar tanımına etkisini değerlendiren Balto ve Pitofsky (1998, 594), şebeke dışsallıklarının önemli olduğu bir endüstride, başka bir ürüne geçiş maliyeti nedeniyle tüketicilerin alternatif bir üreticiye yönelmeyeceklerini dolayısıyla dışsallıkların ürün pazarlarını daraltabileceğini belirtmektedirler. Bu durum Microsoft davasında gündeme gelmiş ve ürün pazarı Intel uyumlu kişisel bilgisayar işletim sistemleri ile sınırlandırılmıştır. Örneğin, Intel uyumlu olmayan işletim sistemleri (Macintosh gibi) ilgili ürün pazarına dahil edilmemiştir.

Sonuç olarak, rekabet otoritelerinin yeni ekonomi sektörlerinde teknolojik uzmanlık, ayrı inovasyon pazarı, fiyata dayalı kriterlerin gözden geçirilmesi, şebeke dışsallıkları, internet ve potansiyel rekabetin pazar tanımına etkisi gibi konuları ele almaları ve bu konulardaki yaklaşımlarını netleştirmeleri gerektiği söylenebilir.

2.2.2. Pazar Gücü ve Pazar Gücünün Kötüye Kullanılması

Yeni ekonomi sektörlerinin ortaya koyduğu özelliklerin rekabet hukuku uygulamalarındaki en önemli sonuçları pazar gücü ve pazar gücünün kötüye kullanılmasıyla ilgilidir. Bu konudaki tartışmalarda, yeni ekonomide pazar gücü konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bazıları inovasyon çabalarının ortaya çıkardığı yeni ürünler nedeniyle bir firmanın pazar gücünün uzun sürmeyeceğini iddia ederken, bazıları da yeni ekonomide tekelleşmenin

kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir. Söylemez (2001, 61) bu konuda şu tespitleri yapmaktadır:

Piyasaya giriş engellerinin olmadığını, dolayısıyla tekelleşme olgusunun gündemde tutulmasının anlamsız olduğunu savunan bakış açıları olsa da, yaygın olarak tekelleşmenin yeni ekonomide kaçınılmaz bir süreç olduğu ve yeni ekonominin kendine özgü üretim koşullarının tekelleşmeyi kaçınılmaz hale getirdiği belirtilmektedir. Tekeller artık bir 'kuralı' temsil etmekte ve somut durumlara özgü geçerli çözümler gerekmektedir. Geçerli çözüm önerileri konusunda da gözlem ve değerlendirmeler önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Yapılan bu tartışmalarda, söz konusu endüstrilerde pazar gücü kavramıyla ve bu gücün kötüye kullanılmasıyla ilgili net sonuçlara ulaşmak mümkün olmamakta, ancak bazı genellemeler yapılabilmektedir. Bundan dolayı, bu bölümde öncelikle yeni ekonominin pazar gücünü etkileyen özelliklerine ve bu pazar gücünün değerlendirilmesiyle ilgili kıstaslarda ne gibi sonuçlar ortaya çıkacağına ilişkin konulara yer verilecektir. Daha sonra yeni ekonomide pazar gücünün kötüye kullanılması ile ilgili durumlar incelenecektir.

Pazar Gücünü Etkileyen Faktörler

İstisnai durumlar hariç olmak üzere, pazar gücünün değerlendirilmesinde, yüksek pazar payı genellikle bir firmanın hakim konumuna işaret eden en önemli göstergelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu noktada, yeni ekonominin yukarıda belirtilen özellikleri, özellikle yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkışı ve bir çok ürün pazarının bir firma lehine eğilme özelliği göstermesi (başarılı olanın pazarın tamamına ya da büyük kısmına sahip olması) durumları dikkate alındığında, yüksek pazar paylarının, bu sektörlerde hakim durumun göstergesi olarak görülme ve devam edip etmeyeceği önemli bir sorundur.

Teece ve Coleman (1998, 832-833), giriş engelleri olmadan yüksek pazar paylarının pazar gücünü ortaya çıkarmayacağını, yüksek pazar payına sahip firmanın etkin çalışan ya da inovasyon üreten bir firma olabileceğini ve pazardaki hakim konumunu etkinlik ve inovasyonun sağladığı düşük fiyatlar ve daha üstün nitelikli ürünler sayesinde koruyabileceğini belirtmektedir. Yazarlar, bir firmanın pazar gücünün belirlenmesi ve bu firmanın tekel rantı elde edip etmediğinin tespiti için daha derin analizler yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Ahlborn, Evans ve Padilla (2001, 162) da benzer bir şekilde, yeni ekonomide yüksek pazar payına sahip firmaların sürekli olarak, inovasyon yapan firmaların tehdidi altında bulduklarını ve kendileri de inovasyon yapmazsa bu yüksek pazar paylarını yitireceklerini bildiklerini ileri sürmektedir. Nokia örneğini veren yazarlar, Nokia'nın inovasyona devam etmemesi halinde Ericsson, Motorola ve Siemens gibi firmalara pazardaki payını kaptracağını

iddia etmektedir. Bu yazarlara göre eğer pazar yeni girişlere açıksa yüksek pazar payları bir firmanın hakim durumunu göstermeyecektir.

Hakim konum ya da tekel konumunun tespitinde pazar payları ile birlikte değerlendirilen diğer husus pazara giriş engellerinin¹⁹ olup olmadığıdır. Söylemez'e göre, yeni ekonomide şebeke etkileri, artan getiriler, bağlılık paftası ve ölçek ekonomileri pazara giriş engeli olarak değerlendirilmekte ve tekeli eğilimlerin artmasına neden olmaktadır (2001, 67).

Şebeke dışsallıkları, yeni ekonomide pazar gücünü etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Daha önce de ilgili pazara ilişkin sonuçlar değerlendirilirken bahsedildiği gibi, Balto ve Pitofsky (1998, 594), şebeke dışsallıklarının başka bir ürüne geçiş maliyetinden dolayı kullanıcıların rakip ürünlere geçmesini engellediğini bunun da pazarı daraltacağını ve giriş engelleri analizini etkileyeceğini ifade etmektedir.

Şebeke endüstrileri genelde eğilme (*tipping*) özelliğini içermektedir. Pazarların eğilmesi birbirine uyumlu olmayan iki ürünün istikrarsız konumları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ürün ya da standartlardan birisinin pazara hakim olmasıyla sonuçlanan söz konusu istikrarsızlık hali bazı pazarlarda tek bir ürün ya da standartın ayakta kalmasına neden olmaktadır. Pazarların eğilme niteliği taşıması, ilgili pazarda rekabet eden firmaları kendi ürün ya da standartlarının pazarda hakim olmasını sağlamak için çeşitli stratejiler izlemeye itmektedir. Bunların başında tüketicilerin beklentilerini etkilemek için yapılan penetrasyon fiyatlaması bulunmaktadır. Önceden yapılan ürün duyuruları ise pazara hakim olan firmaların rakip firmaların pazara girme isteklerini kırma amaçlı bir strateji olabilmektedir (Rubinfeld 1998, 865).

Şebeke dışsallıkları bir firmayı hakim konuma getirdiği gibi, hakim konumda olan bir firmanın da hakimiyetini devam ettirmesine ya da hakimiyetini artırmasına neden olabilmektedir. Bu durumun sebepleri olarak şebekenin yeni müşteriler için, şebeke ürünü pahalı ve düşük kalitede bile olsa, tamamlayıcı ürünlerin bolluğu ve ucuzluğu nedeniyle cazip olması ve varolan müşterilerin ise başka ürüne geçiş maliyetine katlanmadan ürünün yeni versiyonlarını elde edebilmesi nedeniyle şebekeden ayrılmayacakları gösterilmektedir (Teece ve Coleman 1998, 815-816).

Buna karşın, eğilme özelliği göstermeyen ve birden fazla ürün ya da standardın birbiriyle rekabet ettiği şebekelerin varlığı da belirtilmektedir (Rubinfeld 1998, 864; Balto ve Pitofsky 1998, 594). Rubinfeld bu duruma örnek

¹⁹ Giriş engelleri doğal, hukuki ya da ekonomik nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmanın amacı göz önüne alınarak ayrıntılı olarak bu konuya değinilmeyecek sadece yeni ekonomide giriş engeli oluşturabilecek özelliklere yer verilecektir.

olarak bilgisayar oyunları pazarını göstermekte, bu pazarda Sega, Nintendo ve Sony'nin rekabet ettiklerini ve herhangi bir standardın pazara hakim olamadığını söylemektedir. Pitofsky ve Balto ise Windows ve Macintosh işletim sistemlerini, kredi kartlarını ve uzun mesafe telefon hizmetlerini örnek olarak vermektedir.

Şebeke dışsallıkları önemli bir giriş engeli olmakla birlikte, görüldüğü gibi her zaman bir pazarda tek el ya da hakim konumun varlığını işaret etmemektedir. Bu nedenle, şebeke dışsallıklarının her pazarın kendi özelliğine ve o pazarın gerçeklerine göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ölçek ekonomileri ve artan getiriler daha önce belirtildiği gibi yeni ekonomide yüksek sabit maliyet ve düşük marjinal maliyetin bir sonucudur. Ürün arttıkça maliyet azalmakta ve getiri artmaktadır. Bağlılık paftası ile tüketicilerin belli bir standarttaki ürünlere kilitlemesi de ölçek ekonomileri ve artan getirilerle piyasada giriş engeli oluşturmaktadır. Şebeke dışsallıkları, bağlılık paftası, ölçek ekonomileri ve artan getirilerin etkilerinin birbirini beslemesinin 'doğal tekelleri' gündeme getireceği kabul edilmektedir (Söylemez 2001, 67).

Bu pazarlarda önemli bir giriş engeli de fikri mülkiyet haklarıdır. Önceki bölümlerde, fikri mülkiyetin yeni ekonomideki öneminden bahsedilmiştir. Eğer fikri mülkiyet hakkı sahibi pazara yeni bir ürün sunmuşsa ve fikri mülkiyet koruması altında başkalarının pazara girmesi mümkün değilse, en azından belirli bir süre tek el gücüne sahip olacaktır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar değerlendirildiğinde; pazar paylarının genellikle yüksek olması ve pazara giriş engeli olarak ele alınan bu özelliklerin yeni ekonomi sektörlerinde sıklıkla görülmesi nedeniyle, bu sektörlerde tek bir firmanın ürün ya da standarta hakim olduğu durumların çoğalacağı anlaşılmaktadır. Rekabet hukuku uygulaması açısından hakim durum ya da tek el konumunun bir firmanın eline geçmesi rekabete aykırı davranışlar sonucunda gerçekleşmiyorsa bir sakınca içermemektedir. Bir firmanın hakim ya da tek el konumuna karar verilirken pazar payları ve giriş engelleri dinamik bir bakış açısıyla ve birlikte değerlendirilmelidir. Bir pazarda tek bir firmanın hakim ya da tek el konumuna karar verilmesi, özellikle AB uygulamasında hakim durumda bulunan firmalara 'özel yükümlülükler' getirilmesi (Ahlborn, Evans ve Padilla 2001, 162) nedeniyle önemlidir. Ayrıca bu gücün korunması ya da başka pazarları ele geçirme amacıyla kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi açısından önce pazarın doğru tanımlanması, daha sonraki aşamada da pazar gücüne karar verilmesi rekabet uygulamasının can alıcı adımlarından birisidir. Çünkü, pazar gücünün yanlış tespiti nedeniyle yapılan antitröst müdahalesinin pazardaki rekabete, müdahaleye uğrayan firmaya ve sosyal refaha zarar vereceği ortadadır.

Pazar Gücünün Kötüye Kullanılması

Yeni ekonomide pazar gücüne sahip olan firmaların artacağı düşüncesinin genel kabul görmesi, söz konusu firmaların bu güçlerini kötüye kullanmalarının önüne geçilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Ancak bu noktada, geleneksel sektörlerde pazar gücünün kötüye kullanma hallerinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin yeni ekonominin özelliklerine uygun olup olmadığı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, münhasır sözleşmeler, fiyat ayrımcılığı, yıkıcı fiyat, bağlama (tying) düzenlemeleri ve aşırı fiyat gibi uygulamaların pazar gücünün kullanılması yoluyla ihlal oluşturduğunu söyleyebilmek için kullanılabilen testlerin yeterliliği sorgulanmaktadır.

Yeni ekonominin genel olarak antitröst uygulaması bakımından yeni sonuçlar ortaya koymadığını ve Adam Smith'in teknolojinin değişmesine rağmen insan doğasının değişmeyeceği düşüncesini savunan Klein (2000), pazar gücünün korunması ve elde edilmesi amacıyla kullanılan geleneksel tekniklerin yeni ekonomide de benzer şekilde kullanıldığını çeşitli davalardan örnekler vererek göstermektedir.

Rubinfeld (2001, 866-867) ise, dinamik yüksek teknoloji endüstrilerindeki fiyat stratejilerini değerlendirmenin, örneğin bir fiyatın yıkıcı fiyat ya da penetrasyon fiyatı olup olmadığının belirlenmesinin zorluklarına işaret etmektedir. Bunun yanında, inovasyonu ve gelecekteki rekabeti engelleyici fiyat dışında yıkıcı uygulamaların da olabileceğini savunan yazar, yıkıcı ve yıkıcı olmayan bu uygulamaları ayırt etmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Rubinfeld'in belirttiği zorluklar, yeni ekonomide pazar gücüne sahip olan ya da pazar gücü elde etme amacındaki firmaların uygulamalarının yasal olup olmadığını belirlemenin Klein'in yaklaşımındaki gibi basit olmadığını göstermektedir.

Teece ve Coleman (1998, 837), yüksek teknoloji sektörlerinin firma davranışlarına ilişkin sonuçlarını değerlendirmeden önce, bir davranışın rekabet ihlali olması için en azından üç kriteri yerine getirmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bunlar:

- Davranış toplumun desteğini kazanmamış olmalı,
- Davranış etkinliği sağlama yönünde olmamalı,
- Davranış temel olarak tekel gücünün kazanılması ya da korunmasıyla ilgili olmalı ve oluşturulan tekel gücünün ana nedeni olmalı.

Bu kriterlere bakıldığında, yazarların davranışların değerlendirilmesinde, ekonomik etkinliğe önem verdikleri görülmektedir. Bu çerçevede yazarlar, yukarıda belirtilen testteki ikinci kriterin sağlanması bakımından inovasyonun yüksek teknoloji endüstrilerinde önemli olduğunu, inovasyonu engellemeyen davranışların ekonomik etkinliği sağladığını ve inovasyonun engellenmemesi halinde hiç bir firmanın tekel fiyatı uygulayamayacağını iddia etmektedirler. Bu

nedenle, yazarların yasal olmayan davranış türlerine dar bir yaklaşım sergileyerek ekonomik etkinlik sağlayan her davranışı meşru olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Örneğin bu yazarlar, rakipleri dışlayan yıkıcı fiyat uygulamasının rekabet kurallarına aykırı olması gerektiğini, etkin firmanın fiyatlarını düşük tutarak rakiplerini dışlamasının rekabetin amacı olduğunu iddia etmektedir (Teece ve Coleman 1998, 838-839).

Bu görüşe benzer bir yaklaşımı Ahlborn, Evans ve Padilla (2001, 162-163) da paylaşmaktadır. Yazarlar, AB uygulamasında yıkıcı fiyat uygulamalarının tespitinde AKZO Kararındaki²⁰ testin uygulanmakta olduğunu belirterek, testin ve yıkıcı fiyat uygulamasının ihlal kabul edilmesinin yeni ekonomide geçerli olmayacağını savunmaktadır. Yazarlara göre, yeni ekonomide rekabet pazarın tümü içindir ve bir firma ayakta kalmak istiyorsa diğerinin pazardan çekilmesi gereklidir. Bu nedenle, yeni ekonomi firmalarının bu inovasyon yarışındaki uygulamalarının AKZO testindeki kriteri sağlasalar bile, bunun hakim durumun kötüye kullanılması olarak kabul edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Çünkü yıkıcı fiyat uygulaması sonucunda ortaya çıkan yapı, yıkıcı fiyat uygulamasının değil, endüstriyi şekillendiren maliyet özelliklerinin ve şebeke dışsallıklarının bir sonucudur. Bundan dolayı, Komisyon'un müdahalesinin gereksiz, zararlı ve boşuna olduğu ileri sürülmektedir.

Shapiro (1999, 17-18), yüksek teknoloji sektörlerinde bazı davranış türlerinin ciddiyetle ele alınması gereken tehlikeler içerdiğini, bazılarının ise daha kolay ele alınabileceğini belirtmektedir. Yazara göre bu sektörlerde zorunlu unsur doktrini ve yıkıcı fiyat uygulaması dikkatle ele alınması gereken konulardır.

Yukarıda yer verilen görüşlerden de anlaşıldığı gibi, pazar gücüne sahip firmaların davranış şekillerinin değerlendirilmesi yeni ekonomide rekabet hukuku uygulamasının karşılaştığı önemli sorunlardan birisidir. Hızlı inovasyon ve agresif bir rekabetin başat olduğu yeni ekonomide, bu davranışların doğru değerlendirilmesi, hem rekabetin korunması hem de inovasyonun sürmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu davranışlar içerisinde özellikle bir pazarda pazar gücüne sahip firmaların, bu pazardaki faaliyetleriyle ilişkili başka pazarlara girmeleri durumlarında bu pazar gücünün diğer pazarda kullanılması (*leverage*) konuları dikkatle değerlendirilmelidir.

²⁰ Case C-62/86 AKZO Chemie v. European Commission (1991) E.C.R. I-3359. AKZO testine göre, ortalama değişken maliyetin altında fiyat uygulaması per se kötüye kullanma hali olarak görülmektedir. Eğer fiyat, ortalama toplam maliyetin altında ise, bu fiyatlamasının yıkıcı olabilmesi için rakibin elimine edilmesine yönelik niyetin kanıtlanması gerekmektedir (Ahlborn, Evans ve Padilla 2001, 162-163).

2.2.3. Birleşme ve Devralmalar

Önceki bölümlerde son yıllarda küresel ve yerel düzeyde birleşme ve devralmaların yoğunluk kazandığı belirtilmiştir. 2000 yılı içinde bu birleşme ve devralma işlemlerinin % 34'ünün global teknoloji şirketleri arasında gerçekleştirildiği (Söylemez, 2001, 69) düşünüldüğünde, yeni ekonomide birleşme ve devralma işlemlerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Önceki kısımlarda bahsedilen pazar tanımı ve pazar gücünün tespiti ile ilgili hususlar birleşme ve devralmaların değerlendirilmesinde de aynı şekilde dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, bu hususlar tekrar edilmeyerek birleşme ve devralma uygulamalarının değerlendirilmesine ilişkin birkaç önemli noktaya değinilecektir.

Morse (1999, 65-66), yüksek teknoloji sektörlerinde birleşme ve devralma kontrolünün inovasyon pazarlarına ve patentlerin devirlerine odaklandığını ifade etmektedir. Ciba-Geigy/Sandoz birleşmesini örnek veren yazar, FTC'nin, gen terapisi inovasyon pazarında iki firmanın teknolojilerinin birleşmesinin pazara giriş engellerini yükselttiğini ve bu durumun AR-GE projelerinin ertelenmesi ya da iptaline ve gelecekteki fiyat rekabetinin azalmasına neden olacağını iddia ettiğini belirtmektedir. Bu birleşmeye bir takım yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartıyla izin verilmiştir. Görüldüğü gibi yeni ekonomide birleşme ve devralmanın gelecekte pazarda göstereceği etkiler ve bu işlemde inovasyonun etkilenip etkilenmeyeceği, değerlendirmede temel kriter olarak ele alınmaktadır.

Birleşme ve devralmaların yatay etkileri gözönüne alındığı gibi, yeni ekonomide önem kazanan bir başka konu dikey bütünleşmeye neden olan birleşme ya da devir işlemleridir. Dikey birleşmeler, birbiriyle rekabet eden ürünleri değil, birbirini tamamlayan ürünleri içermektedir. Bu bütünleşmede rekabet açısından sorun, iki seviyeli bir giriş engelinin (*two-level entry barrier*) ortaya çıkıp çıkmayacağıdır. Bir birleşme pazara girişi, pazara gireni her iki ürünü üretmek zorunda bırakarak zorlaştırıyorsa, iki seviyeli giriş engeli ortaya çıkmaktadır (Shapiro 1999, 12).

Shapiro'nun dikey bütünleşmeyle ilgili olarak örnek gösterdiği işlemlerden birisi Time Warner'in Turner Broadcasting'i satın almasıdır. Yazar, FTC'nin bu olayda Time Warner'in geniş kablo ağını kullanarak, CNN'i rakip kanalların (Fox News Channel, MSNBC) rekabetinden korumayı sağlayabileceği endişesini taşıdığını ve Time Warner'ı rakip kanalları da kablo sisteminde taşımaya zorladığını belirtmektedir (Shapiro 1999, 14).

Görüldüğü gibi, dikey bütünleşme sonucunda pazara giriş engeli yaratılması ve kilit (*bottleneck*) unsurların diğer pazarlarda kötüye kullanılması ihtimali rekabet uygulaması açısından dikkate alınması gereken unsurlardır. Monti (2001), özellikle internet alt yapısı ve dikey bütünleşme ile ilgili benzer

endişeleri dile getirerek, yeni ekonomide rekabet kurallarının ve birleşmelerin kontrolünün önemini vurgulamaktadır.

Shapiro ve Varian (1999, 304-305), yeni ekonomide birleşmelerin ele alınması için özel kurallara ihtiyaç olmadığını, bu alandaki mevcut politikanın gelişmiş olduğunu ve iyi işlediğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte, özellikle inovasyon pazarlarında birleşme ve devralmaların değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımın netleştirilmesinin ve dikey bütünleşmelerde etkinlik sağlama ile pazara giriş engeli yaratılmaması arasındaki ikilemin, yeni ekonomide birleşmelerin kontrolü alanında rekabet hukuku uygulayıcılarının karşılaşacağı sorunlar olacağı düşünülmektedir.

2.2.4. Şirketlerarası İşbirliği

Küreselleşen ekonomi ile birlikte rekabetin artması şirketleri birleşme devralmalarla birlikte rakipleriyle işbirliği yapmaya zorlamaktadır. Özellikle yeni ekonomi sektörlerinde inovasyonun hızı, rekabetin artması ve standartlar üzerinde işbirliği gereklilikleri gibi nedenler, bu sektörlerde rakipler arasındaki işbirliğini artırmaktadır. İşbirliği anlaşmalarının rekabetçi faydaları olduğu gibi, rekabete aykırı olabilecek yönleri de mevcuttur²¹. Yeni ekonomide bu tür işbirliklerinin bir zorunluluk haline gelmesi, bu tür işbirlikleri ile fiyat belirleme, pazar paylaşma gibi *per se* ihlal sayılan rakiplerarası anlaşmalar arasındaki farkın ortaya konulmasını gerektirmektedir.

Shapiro ve Varian (2001, 305-309), standart oluşturma amacıyla ortaya çıkan işbirliklerinin yeni ekonomideki önemine değinerek, antitröst otoritelerinin rakiplerin biraraya gelerek ürün özellikleri hakkında konuşmalarına sıcak bakmadığını ancak standart oluşturma konusunda rakiplerinin biraraya gelmesinin gerekli olabildiğini belirtmektedir. Örnek olarak, telekomünikasyon ve internet alanında standardizasyon, koordinasyon, ara bağlantı gibi konularda rakiplerarası işbirliğinin şart olduğu belirtilmektedir. Bu noktada sorun, bu işbirliği şekilleri oluşturulurken kapsamının rekabeti bozacak şekilde (fiyat belirleme, giriş engeli oluşturma, üretimi kontrol etme gibi) genişletilebilmesidir. Bu nedenle bu işbirliği şekillerinin amaçlarını aşacak şekilde dizayn edilmemeleri rekabet uygulaması açısından önemlidir.

AB Komisyonu'nun rekabetten sorumlu komiseri Mario Monti (2000), yeni ekonominin etkinlik sağlayan ve tüketiciler için avantajlar sunan şirketlerarası işbirliği anlaşmaları için gerekli şartları ortaya çıkardığını, rekabet politikasının bu avantajları tanıması ve bu tür anlaşmalara karşı çıkmaması gerektiğini söylemektedir. Örnek olarak, AB Komisyonu'nun genel bir kural

²¹ İşbirliği anlaşmalarının faydaları ve potansiyel olarak rekabeti etkileyebilecek yönleri için bkz: FTC (1996, Bölüm 10).

olarak önemli büyüklükte pazar gücü oluşturmeyen ve innovasyonu engellemeyen rakiplerarası araştırma ve geliştirme anlaşmalarına olumlu baktığını gösteren Monti, hatta önemli pazar gücüne sahip rakiplerin oluşturduğu işbirliklerine, bu işbirliği anlaşmasının taraflara önemli faydalar (yeni bir ürünün hızla ortaya çıkması gibi) sağlaması halinde izin verildiğini de belirtmektedir.

FTC (Federal Ticaret Komisyonu) Başkanı Pitofsky (2000) de benzer bir yaklaşımla, araştırma geliştirme anlaşmalarının kısa vadede innovasyon rekabetini azaltmasına rağmen uzun dönemde rekabeti arttırdığını ve Sherman Yasası'nın kabulünden bu yana sadece bir araştırma ortak girişimine izin verilmediğini belirterek, FTC ve ABD Adalet Bakanlığı'nın birlikte çıkardıkları Rakiplerarası İşbirliği Anlaşmaları Rehberi'nin innovasyon güdüsünü engelleyecek gereksiz müdahaleleri önleme yönündeki niyetin kanıtı olduğunu vurgulamaktadır.

Görüldüğü gibi, yeni ekonomide ortaya çıkabilecek rakiplerarası işbirliği şekillerine belirli koşullarda, özellikle de innovasyonları hızlandıracak AR-GE anlaşmaları söz konusu olduğunda olumlu bakılacağı ve rekabete ilişkin önemli sakıncalar taşımadıkları sürece antitröst otoritelerinden onay alabileceği bu kurumların başındaki yetkililer tarafından ifade edilmektedir.

2.2.5. İhlallerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Önlemler (Remedies)

Rekabet uygulamasında önemli bir konu da rekabet ihlallerinin ortadan kaldırılması için alınması gereken önlemlerdir. Bu önlemler yapısal (*structural*) ve davranışsal (*behavioral*) olabilmektedir. ABD uygulamasında, bazı davalarda yapısal önlemler kullanılabilen ve bu önlemler pazarın yapısına doğrudan müdahale edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Standart Oil, AT&T ve son olarak da dava süreci devam eden Microsoft'un bölünmesi kararı, yapısal önlemlere verilebilecek bilinen örneklerdir. Davranışsal önlemler ise firmaların çeşitli davranışları yapmaları ya da yapmamaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yeni ekonominin ortaya koyduğu özellikler karşısında ve özellikle Microsoft davasında bölünme kararı alınmasıyla uygun önlemlerin nasıl olması gerektiği konusunda yoğun tartışmalar başlamıştır.

Microsoft Davasında, federal mahkemenin Microsoft'un bölünmesi yönünde yapısal önlemleri içeren bir karar almasını eleştiren Economides (2000, 27-33), Adalet Bakanlığı'nın bu davada davranışsal önlemlerin yeterli olmadığını uygun bir fayda-maliyet analiziyle gösteremediğini belirterek, AT&T için uygun görülen önlemlerin benzer şekilde Microsoft için de doğru olmasının mümkün olmadığını iddia etmektedir.

Eski ekonomi ile yeni ekonomi firmaları arasındaki organizasyon farkının bölünme önlemini yeni ekonomide zorlaştırdığını iddia eden Elzinga (2000, 87-98) ise; Standart Oil ve AT&T gibi firmaların devralma yoluyla büyüdüğünü ve bölünmelerinin kolay olduğunu, Microsoft gibi pazarın ihtiyaçlarına göre şekillenen, değişken bir organizasyon yapısına sahip olan ve devralma yoluyla büyümeyen bir şirketin bölünmesinin bilgi temelli bir şirketin organik yapısını bozarak daha az inovasyona, daha düşük kalite ve daha yüksek maliyetle üretime neden olacağını savunmaktadır.

Klein²² ise, ortaya koydukları bölünmenin yazılım endüstrisinde inovasyonu ve rekabeti artıracığına inandıklarını ve AT&T'nin bölünmesi sırasında da bölünme kararıyla ilgili benzer eleştirileri aldıklarını ancak geçen zamanın bu eleştirileri haksız çıkardığını belirtmektedir (Klein 2000).

Görüldüğü gibi rekabet ihlallerinin ortadan kaldırılması için gereken önlemlerin yeni ekonominin getirdiği özelliklere ne kadar uygun oldukları özellikle yapısal önlemler bağlamında tartışılmaktadır. Yeni ekonomide bölünme çözümünün uygun bulunmaması durumunda, başvurulabilecek önlemler davranışsal önlemler olacaktır. Bu önlemler içerisinde kilit bir unsurun pazardaki üçüncü kişilere kullandırılmasının zorunlu tutulması gibi davranışsal önlemlerin uygunluğu da önemli bir tartışma konusudur.

Verilen bu örneklerden de görüldüğü gibi, yeni ekonomide rekabet ihlallerinin sona ermesini ve yeni ihlallere uygun bir ortamın engellenmesini sağlayacak önlemlerin belirlenmesi ve bu önlemlerin uygulanabilmesi tartışılmaya devam edilecek zor konuların başında gelecektir. İleride Microsoft davası ele alınırken bahsedileceği gibi, istinaf mahkemesi tarafından Microsoft'un bölünmesi çözümünün kabul edilmemesi nedeniyle, davanın yeniden ele alınması sürecinde verilecek nihai karar, gelecek dönemde uygulanacak önlemler konusunda bir fikir verebilecektir.

BÖLÜM 3

²² Klein bu konuşmayı yaptığı sırada Adalet Bakanlığı antitröst bölümünün başında bulunmaktaydı.

YENİ EKONOMİDE REKABET KURALLARININ GEREKLİLİĞİ ve ROLÜ

Yeni ekonomi sektörlerinin önceki bölümlerde belirtilen özellikleri, bu özelliklerin rekabet hukuku uygulaması bakımından bir takım sorunları beraberinde getirmesi ve söz konusu sektörlerin ekonomik büyüme ve verimlilik üzerindeki stratejik rolü nedeniyle, bu sektörlerde rekabet kurallarının uygulanmasının gerekliliği ve rolü sorgulanmaya başlamıştır. Bu sektörlerde rekabet kurallarının gerekliliğini ve rekabet politikasının rolünü vurgulayan görüşler olduğu gibi, rekabet kurallarının uygulanmasını gereksiz ve etkisiz bulan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşleri, müdahale yanlısı ve müdahale karşıtı görüşler olarak ikiye ayırmak mümkündür (Hahn 2001; Pons 2001).

3.1. MÜDAHALE KARŞITI ve YANLISI GÖRÜŞLER

3.1.1. Müdahale Karşıtı Görüşler

Bu görüşü savunanlar temel olarak, yeni ekonomi sektörlerinin geleneksel rekabet hukuku uygulamasının ortaya çıktığı sektörlerden farklı özellikleri olduğunu dolayısıyla bu kuralların yeni ekonomi sektörlerine uygulanmasının söz konusu sektörlerdeki gelişmeleri engelleyeceğini ileri sürmektedir. Müdahale karşıtları, özellikle pazardaki dinamik gelişmelere ve inovasyona büyük önem vermektedirler. Yeni ekonomide inovasyon nedeniyle pazardaki liderliğin geçici olacağı, bir firma hakim konumda olsa bile yeterli inovasyon yapmazsa ve fiyatını yüksek tutarsa bu konumunu pazara yeni girişlerle kaybedeceği iddia edilmektedir.

Müdahale karşıtı görüşün önemli savunucularından olan Microsoft'un ekonomi danışmanları Schmalensee ve Evans, Microsoft davasında Adalet Bakanlığı'nın ve yargıç Penfield Jackson'un yaklaşımlarını eleştirdikleri makalelerinde, söz konusu davanın inovasyon temelli dinamik rekabetle ilgili olduğunu, bu nedenle bu pazarda yerleşik firmaların sürekli olarak inovasyon tehditi altında bulunduğunu, dolayısıyla bu tür dinamik endüstrilerde tüm firmaların araştırma ve geliştirmeye önem vermek zorunda olduğunu ve bu tehditlerin piyasada hakim firmaların fiyatları üzerine sınırlama getirdiğini ileri sürmektedir. Davada Adalet Bakanlığı'nın tüm yaklaşımlarını eleştiren bu yazarlar, dinamik rekabetin pazardaki mevcut yoğunlaşmaya rağmen sağlıklı olabileceğini belirtmektedir (Evans, Nichols ve Schmalensee 2001, 198-201).

Benzer bir şekilde Microsoft Davasında federal mahkemenin getirdiği yaklaşımları eleştiren Economides; bu davanın sonucu ne olursa olsun etkilerinin uzun bir süre hissedileceğini, bölünmenin gerçekleşmesinin bilgisayar sektörünün tümü üzerinde radikal antitröst müdahalesinin karanlık gölgesini hissettireceğini ileri sürmektedir. Yazar, temyiz aşamasında Adalet Bakanlığı kazanırsa ve Bakanlığın benzer yaklaşımı sürerse Yahoo, AOL (*American Online*) ve diğer yeni ekonomi lideri firmalar aleyhinde antitröst davalarının gecikmeyeceğini ifade etmektedir (Economides 2000, 34).

Yüksek teknoloji sektörlerindeki innovasyon ve keskin rekabet nedeniyle ortaya çıkan paradigma değişikliklerinin önemine dikkat çeken Teece ve Coleman, bu değişikliklerin genellikle pazara yerleşmiş firmaların bu konularının ortadan kalkmasına neden olduğunu belirterek müdahale karşıtı grup içerisinde yer almaktadır. Bu yazarlara göre, Schumpeter'ci yaratıcı yıkıcılık (*creative destruction*)²³ dalgalarının oluşturduğu paradigmatik değişiklikler pazara yeni girenlere periyodik olarak mevcut yapıyı değiştirme imkanı vermektedir. Buna ek olarak, ileri derecede uzmanlığa sahip antitröst otoritelerinin bile endüstrinin dinamiklerini tam olarak anlayamamaları ve sektörlerde innovasyonu yavaşlatan müdahalelerin, kaynakları innovasyonun ve riskin fazla olduğu bu alanlardan innovasyon ve riskin az olduğu diğer alanlara yönelttiği ileri sürülmektedir. Bu nedenlerle, Teece ve Coleman'a göre, olağanüstü şartlar hariç olmak üzere, antitröst müdahalesi gereksizdir ve istenmemektedir (Teece ve Coleman 1998, 804-810).

Müdahale karşıtı bazı yazarlar ise yüksek teknoloji sektörlerinde teşebbüs yaratıcılığı ve uzmanlaşmanın önemine işaret ederek, söz konusu alanlarda bilgi ve tecrübesi olmayan yargıç ve yöneticilerin bu alanlara müdahalesinin (açık anlaşmalar (*collusion*) dışında) tüketicilere yarardan çok zarar getireceğini iddia etmektedir (Boudreaux ve Folsom 1999, 575).

Bu konuda görüş bildiren bazı yazarlar da müdahale karşıtı olduklarını kabul etmekle birlikte, yeni ekonomiye ait olmanın bir firmayı kayıtsız şartsız herşeyi yapmaya yetkilendirmediğini de kabul ederek, yeni ekonomide antitröst müdahalelerinin nasıl olması ve neleri dikkate alması gerektiğine yer vermektedirler. Antitröst sisteminin bugünün şartlarına göre hazırlanmadığının dikkate alınması, her bir olayın kendi içinde (*case by case*) değerlendirilmesi, dinamik rekabet çerçevesinin özellikle kırılğan (*fragile*) konuların doğru değerlendirilmesi, müdahale sürecinde siyasi etkilerin rolünün azaltılması ve müdahalenin ekonomik etkilerinin dikkate alınması gibi uygulamaya dönük

²³Yeni ürün ve ürün tekniklerinin ortaya çıkmasıyla, mevcut ürünleri geleneksel tekniklerle üreten tekellerin bu konularını kaybedeceklerini belirtmek amacıyla Schumpeter tarafından ortaya atılan yaratıcı yıkıcılık kavramı, yeni ekonomide tekellerin geçici olacağını savunanlar tarafından sıkça dile getirilmektedir.

tavsiyeler, bu alandaki antitröst politikasını geliştirme amacıyla ortaya konulmaktadır (Hahn 2001, 9-10).

Genel olarak müdahale karşıtı bir görüş sergileyen Ahlborn, Evans ve Padilla (2001, 166) ise, rekabet politikasının rekabeti artırmada hala çok önemli bir yeri olduğunu ancak yeni ekonominin özellikleri ışığında bu alanda sağlıklı bir rekabeti tesis etmek için rekabet otoritelerinin bakış açılarını değiştirmeleri gerektiğini ileri sürmektedir.

3.1.2. Müdahale Yanlısı Görüşler

Müdahale yanlısı görüşler daha çok rekabet kurallarının yeni ekonomideki önemine ve rolüne işaret etmektedir. Bu görüşü savunanların başında AB ve ABD rekabet otoritelerinin yetkilileri bulunmaktadır. Aşağıda örnekleri verilecek olan müdahale yanlısı görüşlerde, özellikle giriş engellerine yoğun bir vurgu yapılarak, piyasalarda rekabetin sağlıklı işleyişinin önündeki bu engellerin kaldırılması gerektiği ileri sürülmektedir.

Yerleşmiş antitröst kurallarının yeni ekonomiye uygulanması konusunun, antitröst uygulamasının günümüzde karşılaştığı önemli sorunlardan birisi olduğunu belirten Pitofsky (2000), yüzyıllık geçmişi olan Sherman Yasası'nın yirmibirinci yüzyılın dinamik ve hızla değişen gelişmelerine ayak uyduramayacağı yönündeki endişelere katılmadığını belirtmektedir. Söz konusu mantıkla Sherman Kanunu'ndan yüzyıl önce yapılan anayasadaki ilk değişikliğin de günümüzde yürürlükte olmaması gerektiğini ileri süren Pitofsky, her iki olayda da meselenin yasaların konuluş tarihiyle ilgili olmadığını, temel ilkelerin geçerli olup olmadığını ele alınması ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Pitofsky'e göre, yıllar önce ortaya konulan düşünceyi özgürce ifade etme hakkının demokratik siyasi sistemin merkezinde yer almaya devam etmesi gibi, rekabet ve antitröst uygulaması da aynı şekilde sürekli bir ekonomik büyüme için gereklidir.

Pitofsky (2000), konuşmasının devamında antitröstün temel (*core*) ilkelerinin hala geçerli olduğunu ve söz konusu ilkelerin yüksek teknoloji sektörlerine uygulanmaması için bir neden bulunmadığını ileri sürmektedir. Pitofsky, yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanmaması ile ilgili üç argüman ileri sürüldüğünü belirterek, bunlara cevap vermektedir. Bu argümanlar ve Pitofsky'nin cevapları özetle aşağıda belirtilmiştir.

- Yüksek teknoloji sektörleri çok dinamikdir, bu nedenle karteller ve tekeller kısa ömürlü olacaktır. Kartel ve tekeller bu güçlerini, yeni girişler gibi pazarın dinamikleri sayesinde bürokratların yaptığından daha etkili ve hızlı bir şekilde kaybedeceklerdir. Dolayısıyla, hükümet müdahalesi pazarın kendi işleyişinden daha fazla ve uzun süreli hataları ortaya çıkarabilecektir.

Pitofsky, bu sektörlerde giriş engellerinin ilk başta düşük olabileceğini ancak fikri mülkiyet hakları, şebeke dışsallıkları ile markanın tanınması gibi giriş engellerinin ortaya çıkabileceğini ve pazara yerleşmiş firmaların fiyat ayrımcılığı, dışlayıcı anlaşmalar ya da caydırıcı taktikler gibi yeni girişleri önleyici davranışlar sergileyebileceğini belirterek, pazar gücünün geçici olacağı argümanını kabul etmemektedir.

- Pazar gücüne sahip firmaların elde edeceği karlar inovasyona yönelecektir. Uzun dönemde inovasyonun artması fiyat rekabetine oranla daha çok tüketicinin lehine olacaktır. Bu nedenle, hükümet çok tedbirli bir politika izlemeli ya da bu alana hiç dokunmamalıdır.

Pitofsky, antitröst ve fikri mülkiyetin birlikte uygulanmasının inovasyon yapma isteğine en iyi çözümü sunduğunu ve inovasyon yoluyla tüketici refahının artmasının, bir işlemin rekabetçi olmayan etkilerinden daha fazla olduğu durumlarda dengenin inovasyon lehine oluştuğunu belirterek, rekabet uygulamasının inovasyon endişelerini dikkate aldığını belirtmektedir.

- Antitröst uygulaması ve iktisat statik fiyat analizlerine odaklanmaktadır, ancak dinamik inovasyon rekabeti farklıdır. Örneğin, yüksek teknoloji sektörlerinde pazar gücü arttıkça fiyatlar azalmaktadır. Bu durumu yüksek teknoloji bilgisi olmayan hukukçular ve iktisatçılar kavrayamamaktadır.

Pitofsky, bu pazarlarda rekabetin önemini tekrarladıktan sonra, AT&T'nin bölünmesi sonrasındaki inovasyon gelişmelerinin, rekabetin varlığı durumunda inovasyonun tek bir firmanın yer aldığı durumdan daha fazla artacağını kanıtı olduğunu ileri sürmektedir.

Klein (2000) de Pitofsky'nin yaklaşımlarına benzer görüşler ileri sürmektedir. Sherman Yasası'nda ortaya konan antitröstün temel ilkelerinin anayasal metinlerdeki temel ilkeler gibi yeni dönemde değiştirilmemesi gerektiğini belirten Klein, bu ilkelerin yeni durumlara uygulanabileceğini iddia etmektedir.

Shapiro (1999, 19) ise, ara yüzeylerin (*interfaces*)²⁴, uyumluluğun, standartların ve kilit unsurların büyük önem kazandığı şebekeler dünyasında, rekabet otoritelerinin inovasyonun hızı nedeniyle bir kenarda kalamayacaklarını, aksine hakim konumda bulunan firmaların bu liderliklerini tehdit eden inovasyonu önleme çabalarını engelleme görevleri olduğunu belirtmektedir.

²⁴ Veri veya sinyallerin iletilmesi için kararlaştırılmış kurallarla fonksiyon üniteleri, yapı üniteleri veya program yapı taşları gibi aynı türden iki ünite arasındaki sınırlara geçişe ara yüzeyler denmektedir. Ara yüzey, donanım ve yazılım öğeleri arasında ara bağlantı ve etkileşimi sağlayan program parçaları olarak da tanımlanabilmektedir (Eroğlu 2000, 3).

Rekabet politikasının dayandığı ilkeleri sağlam bulan ancak yeni ekonominin getirdiği farklı koşulların da dikkate alınması gerektiğini belirten Ülgen, yeni ekonomide rekabet politikası konusunda şu görüşleri ifade etmektedir:

Rekabet kuralları geçerliliğini korumakta mıdır yoksa ilk olarak 19. yüzyıl sonunda tekelleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan ABD ekonomisi için geliştirilmiş bu kuralların yeni ekonominin gerçekleri karşısında güncelliğini yitirme tehlikesi mevcut mudur? Bu incelemenin sonucu rekabet politikasının dayandığı ilkelerin sağlam olduğu yönündedir. Ancak yeni ekonominin farklı rekabet koşullarını gündeme getirdiği de bir gerçektir. Bunun sonucunda rekabet politikasının da çağa ayak uydurması gerektiği ve ilkelerinden ödün vermeden önceliklerini ve yaklaşımını yeniden tanımlaması gerektiği düşünülmektedir. Ancak bu sayede rekabet politikasının yeni ekonominin hızına ve ihtiyaçlarına uyum sağlaması mümkün olabilecektir (2000, 23).

Buna karşılık Mario Monti, rekabet kurallarının doğasının bu kurallara, diğer yasal kurallara göre önemli bir avantaj verdiğini çünkü bu kuralların her durumun kendi gerçeklerine uygulandığını, bundan dolayı endüstrilerin gelişmesinin ve değişmesinin sorun olmayacağını belirterek rekabet kurallarının genel uygulanabilirliğini vurgulamaktadır. Rekabet kurallarının yeni ekonomide gereksiz olduğunu iddia edenlerin bulunduğunu, ancak bu görüşün hem hukuki hem de fiili olarak yanlış olduğunu belirten Monti, şimdiye kadar rekabet bakımından önemli riskler içeren davalar gördüklerini ve hukuki olarak da önlerine gelen bir şikayeti sadece bir yeni ekonomi davası olduğu için reddedemeyeceklerini ifade etmektedir (Monti 2001).

Müdahaleci görüşler genel olarak değerlendirildiğinde, rekabet kurallarının ana ilkelerinin sağlam olduğu yönünde fikir birliği olduğu söylenebilir. Hatta bu kuralların anayasal kurullarla eşit görüldüğü ve zamanın şartlarına uyum sağlayacak nitelikte oldukları da ifade edilmektedir.

3.2. YENİ EKONOMİDE ÖRNEK DAVALAR

Yukarıda genel hatlarıyla verilen müdahale yanlısı ve karşıtı görüşlerin ortaya çıkışında Microsoft Davası'nın önemi çok büyüktür. Her iki görüşün temsilcileri genellikle yazılım sektörünün bu dev firması hakkında yürütülen davadan verdikleri örneklerle görüşlerini ortaya koymaktadır. Hatta bu davanın yeni gelişmelerin mahkemelerde nasıl uygulanacağı konusunda bir 'laboratuvar' (McKenzie ve Lee 2001, 257) olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı, bu çalışmada zaman zaman bahsedilen bu davaya yer verilmesi, yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanması ile ilgili somut tartışmaların ortaya konması bakımından gerekli bulunmaktadır. Bu davayla birlikte, AB Komisyonu'nun uygulamalarını da göstermesi açısından kısaca Worldcom/MCI ve Worldcom-MCI/Sprint birleşme kararlarına değinilecektir.

3.2.1. Microsoft Davası²⁵

Microsoft Davası son yılların en önemli antitröst davalarından birisidir. Yazılım endüstrisinin geleceğini derin bir şekilde etkileyeceği düşünülen bu davanın yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanması bakımından önemli sonuçları ortaya koyacağı ileri sürülmektedir. Bu davada hukuki süreç henüz tamamlanmış değildir. Federal mahkeme (*District Court*) davada bulgularını (*Findings of Fact*, Kasım 1999), hukuki sonuçları (*Conclusions of Law*, Nisan 2000) ve nihai kararı (*Final Judgement*, Haziran 2000) açıklamıştır. Bu nihai karara ilişkin olarak başvurulmuş istinaf mahkemesi (*Court of Appeals*), kararını²⁶ Haziran 2001'de açıklayarak davanın seyrini değiştirmiştir. Davayla ilgili gelişmeleri ortaya koymak amacıyla, öncelikle federal mahkeme kararı genel hatları belirtilecek ve daha sonra istinaf mahkemesi kararı ele alınacaktır.

Federal Mahkeme (District Court) Kararı

Microsoft, bilgisayar işletim sistemi (MS-DOS ve Windows) ile bilgisayar uygulama programları (Word, Excell gibi) başta olmak üzere yazılım üretimi alanında faaliyet gösteren bir şirkettir. Windows adlı işletim sistemi ile Şirket, Intel uyumlu kişisel bilgisayar işletim sistemlerinde hakim bir konum elde etmiştir. Microsoft'un yazılım sektöründe yaptığı uygulamalar nedeniyle 1994 yılında Sherman Kanunu'nun ihlal edildiği gerekçesiyle Microsoft aleyhine Adalet Bakanlığı tarafından dava açılmıştır. Dava, Microsoft'un ürünleri birbirine bağlamamayı ve OEÜ (Orijinal Ekipman Üreticileri) üzerindeki kısıtlamaları kaldırmayı kabul etmesiyle uzlaşma (*Consent Degree*) ile sona ermiştir²⁷(Demiröz ve Senyücel 2000, 44-45).

İnternetin ortaya çıkışıyla birlikte, orta kademe yazılımların (*middleware*)²⁸ özellikle internet tarayıcılarının önemi artmıştır. Netscape'in Navigator adlı internet tarayıcısını (*browser*) piyasaya sürüp önemli bir pazar payı elde etmesinden sonra Microsoft bu tür programların Windows'a tehdit olma ihtimali ve internet standartları üzerinde söz sahibi olma isteği nedenleriyle, kendi

²⁵Bu çalışmada, "Microsoft Davası" Mayıs 1998'de ABD Adalet Bakanlığı ve 20 Eyalet savcısı tarafından açılan antitröst davasını belirtmek amacıyla kullanılmaktadır (United States v. Microsoft, Civil Action No: 98-1232/1233). Microsoft Davası ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz: Fisher ve Rubinfeld (2000), Evans, Nichols ve Schamalensee (2001); Demiröz ve Senyücel, (2000).

²⁶ United States v Microsoft, United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, No: 00-5212.

²⁷U. S. District Court For The District of Columbia, Final Judgement, Civil Action No: 94-1564.

²⁸ Orta kademe yazılımlar uygulama programlarından farklı olarak içerisinde uygulama programları ara yüzleri (API- Application Programming Interfaces) bulundurmaktadır. Bu ara yüzler kullanılarak yapılan uygulamaların farklı işletim sistemlerinde kullanılabilmesi kolaylaşacaktır. Bu nedenle, orta kademe yazılımlar giriş engellerini azaltacak ve Windows'un tekel konumunu tehdit edebilecek bir potansiyele sahiptir.

internet tarayıcısını (Internet Explorer) geliştirmiş ve 1995 yılından itibaren Windows95 ile birlikte dağıtmaya başlamıştır. Bunun üzerine Adalet Bakanlığı, 1997 yılında Microsoft'u uzlaşmanın aksine davranmakla suçlayarak dava açmış, davada yargıç Microsoft'un işletim sistemi ile tarayıcısını birbirine bağlamaması yönünde bir karar almış ancak üst mahkeme bu kararı iptal etmiştir.

Bunun sonucunda Adalet Bakanlığı, bazı eyalet savcılarıyla birlikte geniş bir antitröst dosyası hazırlayarak Mayıs 1998'de bugün üzerinde çok konuşulan ve tartışılan davayı açmıştır. Dava dosyasında Microsoft'un Sherman Yasası'nı dört yolla ihlal ettiği iddia edilmiştir:

- Sherman Yasası 1. maddesinin²⁹ yasal olmayan münhasır aracılık anlaşmaları yoluyla ihlali,
- Sherman Yasası 1. maddesinin Internet Explorer'ın yasal olmayan bir şekilde Windows95 ve Windows98'e bağlanması yoluyla ihlali,
- Sherman Yasası 2. maddesinin³⁰ (bilgisayar işletim sistemleri pazarındaki) tekel durumunun yasal olmayan şekilde korunması yoluyla ihlali,
- Sherman Yasası 2. maddesinin internet tarayıcı pazarında tekelleşmeye teşebbüs edilmesi yoluyla ihlali (Court of Appeals, 8).

Mahkeme bu şikayetleri ele alarak 5 Kasım 1999'da bulgularını açıklamıştır. Bu bulgulara (Findings of Fact) göre:

- İlgili ürün pazarı "dünya çapında Intel uyumlu kişisel bilgisayarlar için işletim sistemi lisansı verilmesi" olarak belirlenmiştir (Par:18).
- Bu pazarda Microsoft'un hakim, istikrarlı ve artan bir pazar payına sahip olduğu ve son iki yıldaki pazar payının % 95'e ulaştığı (Par: 35),
- Pazarda yazılım üretiminin özelliklerinden kaynaklanan önemli giriş engelleri (*application barriers to entry*) olduğu (Par: 36-52),
- Bu giriş engelleri nedeniyle tüketicilerin alternatif ürün bulamadıkları (Par: 53) dikkate alınarak Microsoft'un ilgili pazarda tekel gücüne sahip olduğuna karar verilmiştir.
- Microsoft'un Netscape Navigator'u pazardan dışlamak ve Internet Explorer'ın Pazar payını artırmak için başta OEÜ ve ISS (Internet servis sağlayıcıları) kanallarını kullanmak suretiyle bir takım yıkıcı ve dışlayıcı faaliyetlere giriştiği tespit edilmiştir.
- Internet Explorer'ın hem teknolojik olarak hem de ticari olarak Windows'a bağlandığı belirlenmiştir (Par: 155).

²⁹ Sherman Yasası'nın 1. maddesi, ticareti ve iş hayatını sınırlayan her türlü anlaşma, birliktelik ve uyumlu eylemi yasaklamaktadır.

³⁰ Sherman Yasası'nın 2. maddesi (yasal olmayan yollarla) tekelleşmeyi ve tekelleşmeye teşebbüs etmeyi yasaklamaktadır.

Mahkeme ana hatlarıyla verilen bu bulguları gözönüne alarak 3 Nisan 2000 tarihinde hukuki sonuçları (*Conclusions of Law*) açıklayarak Microsoft'un Sherman Kanunu'nu üç şekilde ihlal ettiğini belirlemiştir. Bunlar:

- Sherman Kanunu'nun 1. maddesinin, iki ürünün birbirine bağlanması yoluyla ihlali,
- Sherman Kanunu'nun 2. maddesinin, başka bir pazarda tekelleşmeye teşebbüs etme sonucunda ihlali,
- Sherman Kanunu'nun 2. maddesinin, bir pazardaki tek el gücünün yasal olmayan yollarla korunması yoluyla ihlali (*Conclusions of Law*).

Mahkeme, Adalet Bakanlığı'nın şikayetleri arasında yer alan ve Sherman Yasası 1. maddesinin ihlali olduğu iddia edilen münhasır anlaşmaların ihlal kabul edilebilmesi için yeterli delil bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır (*Conclusions of Law*).

Mahkemenin Microsoft'un Sherman Kanunu'nu ihlali ettiği sonucuna ulaşmasıyla, davada bu ihlallerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemlerin açıklanması gerekmiştir. Bu amaçla Mahkeme, 6 Haziran 2000 tarihinde nihai kararını (*Final Judgement*) açıklamıştır. Buna göre Microsoft'un işletim sistemi ve uygulama programları ile ilgili iki ayrı şirkete bölünmesine karar verilmiştir. Ayrıca bu bölünme gerçekleşene kadar Microsoft'un yapması gereken geçici bir takım yükümlülükler de ortaya konmuştur (*Final Judgement*).

İstinaf Mahkemesi (Court of Appeals) Kararı

İstinaf mahkemesi Microsoft tarafından yapılan temyiz başvurusu nedeniyle yaptığı incelemeyi tamamlayarak 28 Haziran 2001 tarihinde kararını açıklamıştır.

Mahkeme, kararında, bu davayı ele alırken karşılaştığı pratik ve teorik iki sorundan bahsetmektedir. Birincisi, iddia makamı tarafından iddia edilen ilk ihlalin gerçekleştiği süreden itibaren altı yıl geçmiş olduğudur. Bu sürenin bilgisayar sektörü gibi sektörler için çok uzun olduğu, çünkü mahkemenin firmaların, ürünlerin ve pazar yapısının kökten değişmiş olabileceği bir durumu değerlendirebileceği ifade edilmiştir. Bu durumun uygulamada büyük tehlikeler içerdiği, özellikle yapısal ve davranışsal önlemlerin uygulanabilirliğini etkilediği belirtilmektedir. Mahkemenin belirttiği ikinci sorun, teorik olarak şebeke dışsallıklarıyla şekillenen dinamik teknoloji pazarlarında mevcut tekelleşme doktrininin uygulanıp uygulanmaması ya da ne şekilde değiştirilmesi gerektiği konusunda akademisyenler ve uygulayıcılar arasında bir uzlaşmanın olmamasıdır (*Court of Appeals*, 10-13).

İstinaf mahkemesi, federal mahkemenin, Microsoft'un işletim sistemi pazarında tek el gücüne sahip olduğu, bu gücünü rekabetçi olmayan davranışlar

yoluyla koruduğu ve bu nedenle Sherman Kanunu'nun 2. maddesini ihlal ettiği yönündeki kararını onaylamıştır (agk, 14).

İstinaf mahkemesi, federal mahkemenin Microsoft'un internet tarayıcısı pazarında tekelleşmeye teşebbüs ettiği ve Sherman Kanunu'nun 2. maddesini ihlal ettiği yönündeki kararını onaylamamıştır. Mahkeme, iddia makamının ne federal mahkeme önünde ne de bu mahkemede tekelleşmeye teşebbüs etme iddialarının gerçekleştiğini göstermeyi başaramadığını gerekçe olarak göstermiştir (agk, 68).

Mahkeme, federal mahkemenin Microsoft'un Windows ve Internet Explorer'ı teknolojik ve ticari olarak bütünleştirmesinin (*tying*) Sherman Kanunu'un 1. maddesini ihlal ettiği yönündeki kararını ise yazılım endüstrisinin özelliklerini gerekçe göstererek tekrar ele alınmak üzere ertelemiştir. Mahkeme, federal mahkemenin söz konusu iki ürünü bağlama fiilini *per se* ihlal olarak değerlendirmesini eleştirmiş ve inovasyonun önemli bir rol oynadığı yazılım pazarları gibi pazarlarda, ürünleri bağlamanın mahkemelerin daha önce karşılaşmadığı türde etkinlikler ortaya çıkarabileceğini belirterek *rule of reason* analizinin kullanılmasını gerektiğini ifade etmiştir. Platform yazılımlarına yeni fonksiyonlar eklenmesinin bu sektörde genel bir uygulama olduğu ve bu davada *per se* kuralların uygulanmasının inovasyonu etkileyebileceği belirtilmiştir (agk, 68-86).

Mahkeme ayrıca, federal mahkemenin nihai kararında ortaya koyduğu yükümlülükleri (*remedies*), usule ilişkin bazı eksiklikler, mahkemenin bu yükümlülüklerin uygun gerekçelerini ortaya koyamaması, Microsoft'un bazı fiillerinin ihlali ile ilgili bu mahkeme tarafından yeni sonuçların ortaya konması ve bu sonuçların yükümlülüklerin kapsamını ne şekilde etkileyeceğinin bilinmemesi nedenleriyle nihai kararın iptaline karar vermiştir. Ayrıca mahkeme, davanın yeniden ele alınması sırasında, bu yükümlülüklerle karar verilirken, yükümlülüklerle ilgili özel bir oturum düzenlenmesini de istemiştir (agk, 91-99).

Bu karar üzerine Adalet Bakanlığı, davanın yeniden ele alınması sırasında Şirket'in bölünmesini talep etmeyeceğini ve ürünlerin birbirine bağlanması (*tying*) iddialarını tekrarlamayacağını açıklamıştır. Bakanlık, bu kararların tüketiciler için hızlı, etkili ve kesin bir çözüm ortaya koyma çabasının bir adımı olduğunu belirtmiştir. Adalet Bakanlığı, iptal edilen nihai kararda yer verilen davranışsal önlemleri ihlalin sona erdirilmesi amacıyla kullanılmasını mahkemede isteyeceğini belirtmiştir.³¹ Bakanlığın bu açıklamaları, hükümetin Microsoft'u bölme çabalarını terkettiği şeklinde yorumlanmaktadır. Adalet Bakanlığı'nın davaya yaklaşımındaki değişimde davayı hızlı sonuçlandırma amacının yanında

³¹ DOJ basın açıklaması, 06.09.2001, www.usdoj.gov/atr/public/press_releases/2001/8981.htm.

istinaf mahkemesinin ve Cumhuriyetçi iktidarın bölünme çözümüne sıcak bakmamalarının da etkisi olduğu ifade edilmektedir (Labaton 2001).

3.2.2. Worldcom-MCI ve Worldcom/MCI-Sprint Birleşmeleri

Yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanması ile ilgili olarak ele alınabilecek bir başka örnek, AB Komisyonu tarafından incelenen Worldcom-MCI³² ve Worldcom/MCI-Sprint birleşme davalarıdır.

Worldcom ve MCI, internet alt yapısı (*backbone*) faaliyetleri de yürüten Amerikan telekomünikasyon şirketleridir. Bu iki şirket, 1997 yılı sonunda, AB Komisyonu'na birleşme bildiriminde bulunmuşlardır.

Komisyon'un bu işlemi değerlendirirken pazar tanımı yapmakta ve pazar paylarını belirlemede zorlandığı görülmektedir. Özellikle internet ile ilgili faaliyetlere önem verilen bu işlemde, evrensel internet bağlantısının önemi vurgulanarak, üst düzey (*top level*) ya da evrensel düzeyde internet bağlantısı sağlamanın farklı bir pazar olarak ele alındığı görülmektedir (Par: 70). Böylece daha alt seviyede faaliyet gösteren ve üst düzey internet bağlantısı sağlayan firmalarla peering anlaşması³³ ya da transit geçiş anlaşması yapmak yoluyla internet bağlantısı sağlayan firmaların, evrensel internet bağlantısı (*backbone*) hizmeti veren firmalarla aynı pazarda yer almadıkları kabul edilmiş olmaktadır.

Komisyon, belirlenen pazarda pazar paylarının hesaplanmasında, bu pazarda faaliyet gösteren firmaların gelirlerini ve alt yapılarından geçen trafiği temel alan bir pazar payı hesaplamasının bu şirketlerin pazar paylarını olduğundan daha az göstereceğini, ancak böyle ele alınsa bile Worldcom/MCI'in bu pazarda toplam pazar payının % 50'yi aşacağını belirtmiştir. Bu pazar payının birleşen yapının en yakın rakibi olan Sprint'in pazar payından fazla olacağını ve söz konusu pazarda faaliyet gösteren GTE Group'un Sprint'in yarısı büyüklüğünde olduğu ayrıca ifade edilmiştir (Par: 114). Görüldüğü gibi Komisyon pazarda faaliyet gösteren üç firmanın (birleşme sonrası) net bir pazar payı rakamına ulaşamamıştır.

Komisyon, belirlenen pazar ve pazar payları ışığında, Worldcom ve MCI'in internet alt yapı şebekelerinin birleşmeleri sonucunda birleşen yapının şebekesinin rakiplerinden ve müşterilerinden önemli ölçüde bağımsız davranabileceği bir büyüklüğe ulaşacağına karar vermiştir. Komisyon bu birleşmeyle Worldcom/MCI'in pazarda rakiplerinden bağımsız hareket etmesini sağlayacak kritik büyüklüğe (*critical mass*) ulaşacağı, pazara girişi kontrol edebileceği, şebeke dışsallıkları nedeniyle şebekenin değerinin tüketiciler için

³² Worldcom/MCI, Case IV/M.1069, OJ L116.

³³ Peering anlaşmaları internet servis sağlayıcılarının birbirleri arasında ara bağlantı kurma yollarından birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz; agk, par:31-37.

artacağı ve pazardaki konumunun daha da güçleneceği ve birleşme sonucunda zorunlu bir unsur (*essential facility*) haline geleceği öngörülerinde bulunmuştur (Par: 117-126).

Yukarıda belirtilen nedenlerle Komisyon, birleşmeye, tarafların öngörülen yükümlülüklerine (MCI'nın pazardaki faaliyetlerini üçüncü bir tarafa devretmesi ile ilgili yükümlülükler) tam olarak uyması şartıyla izin vermiştir (Par: 165).

Bu işlemin onaylanmasından iki yıl sonra, 2000 yılı başlarında Worldcom/MCI, pazardaki en yakın rakipleri Sprint ile birleşmeye karar vermiştir. Sprint bir önceki birleşmede Komisyon'un soruşturması sırasında Worldcom/MCI birleşmesine karşı çıkmıştır. Taraflar Komisyon'a Sprint'in internet faaliyetleri ile ilgili işlerini devretmeyi teklif olarak sunmuşlar, ancak Komisyon yetkilileri yaptıkları incelemelerde, bu çözümün işleme izin verilmesi için yeterli olmadığına karar vermişlerdir. Ayrıca Komisyon, internet bağlantısı dışında küresel telekomünikasyon hizmetleri pazarında da önemli rekabet sorunları ortaya çıkabileceğini belirterek birleşmeye izin vermemiş ve taraflar da birleşme işleminden vazgeçmişlerdir³⁴.

Monti (2001), söz konusu birleşme davaları ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Bu davalar rekabet kurallarının sağlamlığını gösteren mükemmel örneklerdir. Worldcom/MCI birleşmesinden önce internet alt yapısının regülasyonuna ilişkin konular pek fazla dikkati çekmiyordu. Bununla birlikte, rekabet kuralları çok hızlı bir şekilde sorunu ve çözümü belirlemeyi başarmıştır.

3.3. YENİ EKONOMİDE REKABET KURALLARININ GEREKLİLİĞİ ve ROLÜNE İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Microsoft Davası ve Worldcom/MCI birleşmesi, rekabet kurallarının yeni ekonomide gerekliliğini gösteren önemli örnek davalardandır. Microsoft davasında ortaya çıkan ve istinaf mahkemesi tarafından onaylanan olayda görüldüğü gibi, yeni ekonomide firmalar tekel güçlerini muhafaza etmek amacıyla rekabetçi olmayan davranışlar içerisine girebilmekte ve yeni teknolojilerin pazara girişlerini engelleyebilmektedir. Yine Worldcom/MCI birleşmesinde olduğu gibi, firmalar birleşme yoluyla hakim konuma gelebilmektedirler. Yapılan bu fiiller ve işlemler pazarlardaki rekabeti doğrudan etkileyecek ve bu pazarların yenilikçi yapılarını ortadan kaldıracabilecek nitelikte

³⁴Şimdiye kadar resmi bir karar yayınlanmamıştır. Bu bilgiler, AB Komisyonu'nun 28.06.2000 tarihli basın açıklamasından alınmıştır (www.europa.eu.int).

olabilmektedir. Bu nedenle, rekabet kuralları yeni ekonomide sağlıklı bir pazar yapısının sağlanması için gereklidir ve önemli rol oynamaktadır.

Rekabet kurallarının gerekli olmadığını savunanların bu kuralların yerine koyabilecekleri bir seçenek bulunmamaktadır. Pazarın dinamik yapısı ve inovasyon nedeniyle mevcut pazar güçlerinin geçici ve kırılgan olacağına inanmak, şebeke dışsallıkları ve fikri mülkiyet haklarının önemli giriş engelleri oluşturduğu bu tür pazarlarda, rekabeti ve inovasyonu tehlikeye atacaktır.

Yeni ekonominin ortaya koyduğu yeni özelliklerin rekabet kurallarının uygulamasında yaklaşım değişiklikleri getirecek nitelikte sonuçları olabileceğine bir önceki bölümde değinilmiştir. Ancak literatürde büyük çoğunlukla rekabet kurallarının ana ilkelerinin sağlam olduğu yönünde bir görüş birliği bulunduğunu söylemek mümkündür. Müdahale karşıtı görüş bildirenlerin bir kısmı da rekabet kurallarının tamamen ortadan kaldırılmasını değil, çok istisnai durumlarda ve bu sektörlerin özelliklerinin dikkate alınarak uygulanması gerektiğini söylemektedir.

Bu noktada ele alınması gereken konu, yeni ekonominin ortaya çıkardığı özelliklerin, uygulamada ne gibi sorunları ortaya çıkaracağı ve buna ilişkin çözümlerin doğru tespit edilmesidir. Başka bir deyişle temel rekabet kurallarının yeni ekonomiye uygulanmasının gerekliliği bir yana, bu kuralların yeni ekonomiye uygulanmasındaki yaklaşımların belirlenmesi, gelecek dönemde tartışılması gereken başlıca konulardan birini oluşturmaktadır. Örneğin yukarıda belirtildiği gibi, Microsoft Davasında istinaf mahkemesinin yazılım sektörünün özelliklerini dikkate alarak, bir ürünün diğerine bağlanmasının (*tying*) *per se* ihlal kabul edilmesini reddetmesi ve *rule of reason* analiziyle tekrar değerlendirilmesini istemesi bu tür yaklaşım değişikliklerine güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Yeni ekonomide rekabet kurallarının gerekliliği kadar, bu kuralların gereğinden fazla müdahale aracı olarak kullanılmaması da önem arz etmektedir. Bu durum spor müsabakalarında hakemin rolüne benzetilmektedir. Hakemsiz bir oyun devam etmeyeceği gibi, hakemin fazla düdük çalarak sık müdahalesi de oyunu olumsuz bir şekilde etkileyecektir (Klein 1998). Bu örneği pazarlara uyguladığımızda, pazarda rekabetin bozulmasına izin vermeyen, buna karşılık pazarın işleyişini de engellemeyen rekabet müdahaleleri, yeni ekonomide rekabetin ve inovasyonun sürmesi açısından önemli bir rol oynayacaktır.

Bu aşamada böylesine dengeli bir rekabet hukuku uygulamasının gerçekleş-tirilmesi için neler yapılması gerektiği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Shapiro ve Varian (2001, 317-318), yeni ekonomide hükümetin (rekabet otoritelerinin) rolünün azalmasının beklenmemesi gerektiğini, ortaya çıkan tekelleri oluşturan ve standartların rekabet

uygulayıcılarının dikkatini çekeceğini, gelecek yıllarda internet alt yapısının daha fazla regülasyona bağlanacağını, rekabet politikasının adil yarışı koruduğunu, dolayısıyla kazananları cezalandırmayacağını ve kaybedenleri korumayacağını, birleşme ve devralmaların dikkatle değerlendirileceğini, yeni ürünler ortaya çıkarma ve standart oluşturma amaçlı işbirliklerine tüketicilere fayda sağlayacak şekilde dizayn edilmesi halinde müdahale edilmeyeceğini ve (ABD’de) telekomünikasyon alanındaki regülasyonun azalmasının beklenmemesi gerektiğini belirterek, ana hatlarıyla yeni ekonomide rekabet kurallarının nasıl uygulanacağına ilişkin ipuçları vermektedir.

Buna benzer bir şekilde Rubinfeld, mevcut antitröst çerçevesinin yeterliğine inandığını belirtmekle birlikte, şebeke endüstrilerine rekabet kurallarının uygulanması sırasında dikkate alınması gereken şu önerileri sıralamaktadır:

- Rekabet kuralları rekabeti korumak için vardır.
- Rekabet kuralları etkinlik yaratan ve tüketicilere fayda sağlayan bir temelde faaliyet göstererek başarı sağlayan firmaları cezalandırmak için konulmamıştır.
- Rekabet kuralları uzun dönemde tüketici çıkarlarına aykırı olan rekabeti engelleyici spesifik uygulamaları sınırlamaya yönelmektedir.
- Başarılı bir firma için iyi kabul edilen her zaman ekonomi için iyi olmayabilir.
- Rekabet kuralları başarılı firmaların onları rekabetçi güçlerin etkilerinden uzak tutacak yıkıcı ve dışlayıcı uygulamalarına izin vermeyecektir.
- Ne teknolojik ilerlemenin hızı ne de bir çok ürünün fiyatlarının düşmesi rekabetçi olmayan davranışın kısıtlanması için gerekli antitröst müdahalesini engelleyecektir.
- Antitröst müdahaleleri rekabetçi sürece ve firmalara mümkün olduğu kadar az maliyet getirecek ve kısa sürecek şekilde yapılacaktır (1998, 881-882).

Görüldüğü gibi, müdahaleci yaklaşımları destekleyenler de yeni ekonomide rekabet kurallarının rekabetçi olmayan davranışları önlemede gerekliliğini vurgularken, bu sektörlerde müdahalelerin mümkün olduğunca minimum seviyede kalması gerektiğini savunmaktadırlar.

Yeni ekonomide rekabet kurallarının gerekliliği ve dengeli bir uygulama ihtiyacı rekabet otoritelerinin bu alanda karşılaçağı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle; hızla değişen, kompleks ürün ve hizmetlerin yer aldığı yeni ekonomide, pazarların işleyişinin anlaşılması, rekabet ihlallerin belirlenmesi ve uygun çözümlerin ortaya konulması bu zorlukların başında gelmektedir. Bu noktada, rekabet otoritelerinin söz konusu zorlukların üstesinden gelebilecek bir yapılanmaya ve bilgi birikimine sahip olup olmadıkları sorusu karşımıza çıkmaktadır.

3.4. REKABET OTORİTELERİNİN YAPILANMALARI NEDENİYLE ORTAYA ÇIKABİLECEK SORUNLAR

Rekabet otoritelerinin değişik ÷lkelerde çeşitli şekillerde yapılandıkları bilinmektedir. Yeni ekonomide rekabet kurallarının uygulanması ile ilgili yayınlarda rekabet otoritelerinin yapılanmaları nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunların da tartışıldığı gör÷lmektedir. Tartışmalar diğer konularda olduğu gibi, genel olarak ABD uygulaması çerçevesinde yapılmakla birlikte, yapılanlanma farklılıklarına rağmen, söz konusu tartışmaların tüm rekabet otoritelerini ilgilendiren yönleri olduğu düşün÷lmektedir.

Rekabet otoritelerinin yeni ekonomide rekabet kurallarını uygularken karşılaşacağı kurumsal sorunlarla ilgili ciddi endişeler antitröst literatüründe önemli bir yeri bulunan Richard Posner tarafından dile getirilmektedir. Posner makalesinde, mevcut antitröst doktrininin, yeni ekonominin ortaya çıkardığı ve farklı gör÷nen antitröst sorunlarının üstesinden gelecek kadar esnek ve ekonomik teoriyle uyumlu olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yazar, sorunun, rekabet uygulamasının kurumsal yapısı ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir (Posner 2000, 8). Posner tarafından ortaya atılan sorunları iki başlık altında incelemek mümkündür: kompleks teknik bilgileri elde etme ve incelemenin hızı.

3.4.1. Kompleks Teknik Bilgileri Elde Etme

Yeni ekonomi davalarında ele alınan ürün ve hizmetlerin teknik olarak kompleks olmalarının, çözümü zor olan sorunlar ortaya çıkaracağı ifade edilmektedir. Bu sorunların bir antitröst davasında ikincil bir mesele olmaktan çok, temel bir mesele haline gelebileceği de belirtilmektedir. Rakip bir ürünün şebekede çalışmasının, şebekedeki ara yüzey ya da protokollerde değişiklik yapılarak önlendiğinin iddia edildiği bir dava ya da bir protokol sahibinin protokolle ilgili bilgileri açıklamayı, rakiplerinin ters mühendislik yoluyla gizli bilgileri elde edebilecekleri ve fikri mülkiyet haklarıyla ürünü korumanın imkansız hale geleceği gerekçesiyle reddetmesi gibi durumlar bu tür sorunlara örnek olarak verilmektedir. Benzer sorunların standart oluşturma ve telekomünikasyon alanlarında da gör÷ldüğü, uzman olmayan kişiler için bu sorunları anlamının daha zor olduğu ve bu konularda mahkemelerde bilgisine başvurulabilecek tarafsız ve uzman kişilerin sayısının az olduğu iddia edilmektedir (Posner 2000, 8).

Pitofsky, patent davaları ve standart oluşturma gibi konularda antitröst uygulamasının sık sık karışık teknolojik sorunlarla uğraşmak zorunda kaldığını ve özel sektördeki uzmanların bir çoğunun hükümetin lehine çalışmak

istemediğini ifade ederek, Posner'in tespitlerine katıldığını belirtmektedir. Pitofsky bununla birlikte, durumun çok umutsuz olmadığını, kompleks teknolojik konularla uğraşmak zorunda kalan personelin incelemeleri sırasında bu konuları öğrendiklerini, dolayısıyla sonraki benzer konularda daha donanımlı hale geldiklerini, bazı uzman hukukçu ve ekonomistlerin maddi meseleleri bir kenara bırakıp kamu için çalışmayı tercih edebildiğini ve en önemlisi telekomünikasyon, biyoteknoloji, kimya alanlarında diğer hükümet kuruluşlarından değerli yardımlar aldıklarını ifade etmektedir (Pitofsky 2001).

3.4.2. İncelemenin Hızı

Rekabet uygulamasında özellikle yeni ekonomiyle birlikte karşılaşılan bir başka sorun rekabet incelemelerinin çok uzun sürmesidir. Posner, antitröst davalarının yeni ekonomiye göre çok yavaş ilerlediğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda olayların ortaya çıktığı zamanla hukukun karar verdiği zaman farklılaşmaktadır. Özellikle teknik konuların bu tür konularda bilgisiz ve tecrübesiz mahkemelere sunulması, kaçınılmaz olarak süreci yavaşlatmaktadır. Bu sorun iki önemli sonucu ortaya çıkarabilmektedir. Birincisi, yeni ekonomiyle ilgili bir dava bu endüstrinin şartlarının değişme hızına göre uzun sürebilmekte, dava sonucunda verilen karar ilgisiz ve etkisiz kalabilmektedir. Bu, geleneksel ekonomilerde de görülebilen bir sorundur. Alcoa davası, bu konuya örnek olarak verilmektedir. Bu davada tekelleşme yaptığı iddia edilen Alcoa, dava bittiğinde tekel gücünü dava ile ilgisi olmayan nedenlerden dolayı kaybetmiştir. Bu tür vakaların yeni ekonomide sık görülmesi ihtimali bulunmaktadır. İkincisi, davanın ilgili sektörün koşullarına göre geç kalmış olmasa bile, dava süresi, davanın tarafları üzerine yatırımları riskli hale getirmek ve ticari planlarını zorlaştırmak yoluyla önemli yükler getirebilmektedir (Posner 2000, 9).

Bu konuda Pitofsky de benzer kaygıları taşımaktadır. Pitofsky, birleşme konularının çok kısa bir sürede ele alındığını, bu alanda elde edilen gelişmenin diğer uygulama alanlarında da sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu konuya örnek olarak IBM davasını gösteren Pitofsky, ABD Hükümeti'nin 1969 yılında IBM'in tekelleştigiğine ilişkin olarak bir dava açtığını, bu davada yedi yılın araştırmayla geçtiğini, altı yılın da mahkeme sürecinde geçtiğini ve 104,000 sayfa dökümanın ortaya çıktığını belirterek, 1982 yılında hükümetin davadan vazgeçtiği sırada IBM'in artık tekel konumunda olmadığını belirtmektedir (Pitofsky 2001).

Microsoft Davası'nda istinaf mahkemesinin, ihlal olduğu iddia edilen davranışların başlamasından itibaren altı yıl geçmiş olmasını, yazılım piyasasının özelliklerini de gözönüne alarak önemli bir sorun olarak gördüğü daha önce belirtilmiştir. Çünkü davanın temel nedeni olan internet tarayıcıları pazarında Microsoft'un tarayıcısı geçen süreçte piyasada lider tarayıcı haline

gelmiştir. Başka bir deyişle, firma rekabetçi olup olmadığı belirlenmeye çalışılan uygulamalarıyla istediği amaca ulaşmış bulunmaktadır. Ancak dava hala bir sonuca ulaşabilmiş değildir.

Bu bilgiler ışığında, yeni ekonomide rekabet hukuku uygulamasının teorik sorunlarla birlikte, kurumsal bir takım sorunlarla da karşılaşma olasılığının yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, yeni ekonomide rekabet hukuku uygulamasının önemi gözönüne alınarak, bu uygulamanın etkin ve hızlı bir şekilde yapılmasının yollarını bulmak, gelecek dönemde rekabet otoritelerinin üstleneceği zor görevlerin farklı bir yönünü oluşturmaktadır.

BÖLÜM 4

YENİ EKONOMİDE TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMASI

4.1. YENİ EKONOMİ ve TÜRKİYE

İlk bölümde verilen tartışmalar ışığında, yeni ekonomi ile ilgili gelişmelerin özellikle ABD’de ortaya çıktığı, Hollanda, Danimarka, Norveç, İrlanda, ve Avusturalya gibi ülkelerin de bu ülkeyi izlediği görülmektedir. Bu gelişmelerin farkında olan tüm ülkeler, yeni ekonomi sürecinin getirdiği fırsatlardan yararlanmak ve bu sürecin ortaya çıkarabileceği olumsuzlukları önlemek amacıyla politikalar oluşturma yoluna gitmektedir.

Bu süreçte BİT, ekonomik ve sosyal faaliyetleri dönüştürme potansiyeline sahip kilit bir teknoloji olarak ortaya çıkmış ve makroekonomik istikrarı elde edebilmiş ülkelerde hızlı büyümeyi beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, BİT tek başına ekonomik büyümeyi sağlayan bir faktör değildir. Büyüme sadece tek bir politikanın ya da yapısal düzenlemenin değil, gelecekteki değişiklikler ve inovasyon için doğru koşulları yaratacak geniş ve koordineli etkinliklerin ürünüdür. 1990'lı yıllarda yeni ekonominin ürünlerini toplayan ülkeler 1980'li yıllarda yaptıkları erken makroekonomi ve yapısal politika değişiklikleri çabalarının karşılığını almaktadır (OECD 2001, 69). Bundan dolayı, geniş anlamda yeni ekonomi sürecinin dışında kalmamak için hızlı bir şekilde kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlenip uygun politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bu politikalar içerisinde bilim ve teknoloji politikaları büyük bir önem kazanmakta, sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçiş döneminin yaşandığı bu süreçte, bilim ve teknoloji alanında sağlanan ilerlemelerin ekonomik ve toplumsal faydaya (yeni ürün, yeni sistem, yeni üretim yöntemleri olarak) dönüştürme (inovasyon) becerisini elde etmiş ülkeler, dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü sağlayabilmekte, küresel süreçlerde söz sahibi olabilmektedir (TÜBİTAK 2000).

Türkiye'nin politikalarını ele almadan önce Avrupa Birliği'nin bu alanda uyguladığı politikalara kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Yeni ekonominin ortaya çıkardığı büyük büyüme ve istihdam potansiyelinden yeterince yararlanamadığını düşünen AB Komisyonu, yaşanan bu değişim sürecini yakalamak ve bu sürecin getirdiği fırsatları değerlendirmek amacıyla Konsey'in 2000 yılında aldığı Lizbon Kararları çerçevesinde *eEUROPE-An Information Society For All* adlı girişimi başlatmıştır. Bu girişimin amaçları;

- Her vatandaş, okulu, evi, işyerini ve idareyi dijital çağın içerisine almak,
- Yeni fikirler geliştirmeye ve finanse etmeye hazır bir girişimci kültür ile desteklenen dijital eğitilmiş bir Avrupa yaratmak,
- Bütün bu sürecin sosyal içerikli olmasını, tüketici güvenine dayanmasını ve sosyal dayanışmayı güçlendirmesini sağlamak

olarak sıralanmıştır. Bu amaca ulaşmak için on faaliyet alanı belirlenerek, bu alanlarda yapılması gerekenler belli bir takvime bağlanmıştır (AB Komisyonu 2000). Benzer bir eylem planı AB'ye aday ülkeler tarafından AB Komisyonu'nun yardımıyla hazırlanarak kabul edilmiştir. AB Komisyonu Şubat 2001'de Türkiye'yi bu plana katılmaya davet etmiştir (AB Komisyonu 2001).

Yukarıda genel olarak çizilen ve enformasyon toplumuna doğru toptan bir değişmeyi içeren sürece uyum sağlaması için Türkiye'nin hızlı ve etkin hareket etmesi gerektiği açıktır. Hem AB adaylığımız çerçevesinde AB ile

uyumlu olarak enformasyon toplumuna geçiş amacıyla, hem de ulusal kalkınma ve büyümenin sağlanması açısından, ülkemizin bilim ve teknoloji politikaları konusunda çok az mesafe kaydettiği görülmektedir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, VII. Plan döneminde AR-GE harcamalarının sınırlı kaldığı, araştırmacı sayısının artırılmadığı ve AR-GE faaliyetlerinden elde edilen bilginin ürüne dönüştürülmesinde finans imkanı sağlayacak risk sermayesinin oluşturulamadığı belirtilerek, bilim-teknoloji-sanayi politikalarıyla eğitim-öğretim ve AR-GE politikaları arasında uyum sağlanması ihtiyacı vurgulanmıştır. Bu Plan'da bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yazılımın stratejik bir alan olarak belirlenmesi ve teşvik edilmesi, elektronik ticareti kolaylaştıracak önlemler alınması, telekomünikasyon alanında gerekli düzenlemelerin yapılması, internet hizmetlerinin sağlanmasında farklı alt yapıların (özel sektör tarafından kurulacak alternatif yapıların) kullanılmasını sağlayacak hukuki ve teknik düzenlemelerin yapılması gibi önemli hedefler sayılmıştır. Ancak bu hedeflerin hayata geçirilmesi yönündeki çalışmaların başarıyla uygulanabilmesi hayati önem taşımaktadır.

Türkiye'nin bilişim ve iletişim teknolojileri ile internet ve elektronik ticaret politikalarını ayırması gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır. Buna göre, Türkiye hızlı bir şekilde internet ve elektronik ticaret ile ilgili gelişmelere uyum sağlayacak politikaları kısa vadede hayata geçirmeli, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimine yönelik faaliyetleri orta ve uzun vadeye yaymalıdır (Söylemez 2001, 89-95).

Yeni ekonomi sürecinin gerisinde kalmamak ve teknolojik gelişmeleri takip edebilmek için günümüzde en önemli araç internettir. Bu nedenle, internet kullanıcı sayısının artırılması, internete ulaşım kolaylığı, internet kullanım maliyetlerinin düşürülmesi ile elektronik ticaretin geliştirilmesi için bilgi akışının güvenliğinin sağlanması ve tüketici haklarının korunmasını sağlayacak düzenlemeler büyük önem taşımaktadır.

4.2. YENİ EKONOMİDE TÜRK REKABET HUKUKU UYGULAMALARI ve POLİTİKALARI

Yeni ekonomi sürecini yakalamanın çeşitli alanlardaki politikaların bir arada uyumlu bir şekilde uygulanması ile mümkün olacağı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, yeni ekonomide rekabet kurallarının gerekliliğine önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu bölümde, yeni ekonomi sürecinde Türkiye'de rekabet kurallarının uygulanması ile karşılaşılacak sorunlara ve rekabet politikasının rolüne yer verilecektir.

Bilindiği gibi, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK), 1994 yılı sonunda kabul edilerek yürürlüğe girmiş ve 1997 yılında Rekabet Kurulu'nun atanması ve Rekabet Kurumu teşkilatının oluşturulmasıyla

fiili olarak uygulanmaya başlanmıştır. Yaklaşık dört yıllık uygulama döneminde, ikincil mevzuatın oluşturulması ve rekabet ihlallerine müdahale açısından bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

RKHK, AB rekabet kurallarına paralel temel hükümleri içermektedir. Kanun 65 maddeden oluşmasına rağmen, Kanun'un esasını oluşturan "yasaklanan faaliyetler" başlıklı bölümü dört maddeden ibarettir. Bu bölümdeki kurallar, önceki bölümlerde antitröstün temel kuralları olarak nitelendirilen ve anayasal kurallara benzetilen genel nitelikli kurallardır. Bu nedenle, rekabet kurallarının uygulanması ile ilgili önceki bölümlerde ortaya konan benzer sorunlarla Rekabet Kurulu'nun da karşı karşıya kalacağı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte, Rekabet Kurulu'nun yeni olan rekabet politikası ve uygulamalarını, yeni ekonominin özelliklerine göre şekillendirmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Yeni ekonomi sektörlerine ilişkin konular, hem ülkemizde bu sektörlerin gelişmesi hem de küresel şirketlerin söz konusu mal ve hizmetleri ülkemizde sağlamaları nedeniyle, zaman zaman Rekabet Kurulu'nun gündemine gelmektedir. Yeni ekonomi ile ilgili Rekabet Kurulu'nun karşılaşılabileceği sorunların başında, ele alınan davaların geç sonuçlanması ihtimali bulunmaktadır. Her ne kadar inceleme süreleri kanuni sürelerle tespit edilmiş olsa da, Rekabet Kurulu kararlarının Danıştay'a götürülmesi sürecinde kararların kesinleşmesi uzun süreler alabilecektir. Bu durum, yeni ekonomideki gelişmelerin hızı dikkate alındığında, Rekabet Kurulu müeyyidelerinin etkisiz hale gelme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Rekabet Kurulu'nun teknik bilgileri elde etme konusunda diğer rekabet otoritelerinin karşılaşılabileceği sorunlarla karşılaşması muhtemeldir. Ancak Rekabet Kurulu, mesleki dairelerinin sektörler göre yapılandırılmış olması ve yeni bir kurum olmanın gereği sahip olduğu genç personel nedeniyle teknik bilgileri elde etmede önemli bir avantaja sahiptir. Bununla birlikte, sektörel uzmanlığı elde etmeye yönelik olarak eğitim faaliyetlerinin ve diğer kurumlarla hatta diğer rekabet otoriteleriyle işbirliğinin gerekliliği ortadır.

Bu noktada, Rekabet Kurulu'nun yeni ekonomi sektörleri ile ilgili bazı sorunlarda aldığı kararlara örnek verilerek, yeni ekonomide rekabet politikasıyla ilgili uygulamaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Rekabet Kurulu, Cisco Systems'in IBM'in bazı veri ağı ürünlerine ilişkin fikri mülkiyet haklarını devralması ile ilgili kararında³⁵, pazarda gelecekte ortaya çıkacak muhtemel gelişmeleri dikkate almıştır. Cisco'nun devir sonrasında router (yönlendirici) pazarında pazar payının % 70,5 olması hakim durumun göstergesi olarak ele alınmamış, sektörde önemli giriş engellerinin olmaması ve

³⁵ Cisco/IBM, Karar Sayısı: 00-16/160-82, 02.05.2000.

bu sektörün sürekli büyümesinin yeni girişleri teşvik ettiği belirtilmiştir. Bu kararda Rekabet Kurulu; ses, veri ve görüntü iletişiminin bütünleşmesi (*convergence*) sürecine dikkati çekerek, Nortel, Ericsson, Motorola, Siemens gibi klasik telekomünikasyon ekipmanı üreticilerinin devralma yoluyla veri ağı ekipmanları pazarına girdiğini, dolayısıyla bu pazarda rekabetin artacağını ve Cisco'nun bu büyük şirketler karşısında rekabet gücünün azalacağını belirtmiş ve söz konusu işleme izin vermiştir. Bu karar, Rekabet Kurulu'nun yeni ekonominin gerektirdiği dinamik pazar değerlendirmesini benimseyeceğinin ipuçlarını vermektedir.

Rekabet Kurulu'nun bir başka kararı³⁶, yeni ekonomide tartışılan önemli kavramlardan birisi olan şebeke dışsallıklarının gündeme gelmesi açısından önemlidir. Soruşturma Heyeti, soruşturma raporunda³⁷, GSM hizmetleri pazarında şebeke dışsallıklarının giriş engeli yarattığını ileri sürmüştür. Rekabet Kurulu, soruşturma sonucunda Turkcell'in GSM hizmetleri piyasasında hakim durumda olduğuna, bu gücünü çeşitli yollarla kötüye kullanarak RKHK'nın 6'ncı maddesini ihlal ettiğine ve dağıtım ağındaki teşebbüsler ile yaptığı sözleşmelerle RKHK'nın 4'üncü maddesini ihlal ettiğine karar vererek söz konusu teşebbüsü cezalandırmıştır. Gerekçeli kararın yayınlanmasından sonra daha sağlıklı değerlendirilebilecek bu karar, yeni ekonomide tartışılan sorunların Rekabet Kurulu'nun da gündemine geleceğini göstermektedir. Hızla gelişen bu pazarlarda firmaların pazar güçlerini kötüye kullanarak rakip firmaların faaliyetlerini zorlaştırmalarının önüne geçilmesi halihazırda önemli olduğu gibi, mobil sistemler üzerinden geliştirilecek olan yeniliklerin de hızlı ve sağlıklı bir biçimde ortaya çıkmasını da sağlayacaktır.

Rekabet Kurulu'nun soruşturduğu bir başka olay ise Türk Telekomünikasyon A.Ş. (TTAŞ)'nin İnternet Servis Sağlayıcılarına (ISS) sunduğu alt yapı hizmetlerine ilişkin uygulamalarıdır. TTAŞ'ın, Mart 2001 tarihinde ilan ettiği ve Nisan 2001'de yürürlüğe koyduğu yeni tarifelerle, internet hizmeti veren ISS'lerin en önemli girdilerini oluşturan ve TTAŞ'tan alınması zorunlu hizmetlerin ücretlerinde önemli artışlar getirdiği, ortaya çıkan bu maliyet artışıyla ISS'lerin, TTAŞ tarafından TNet adlı son kullanıcıya hizmet veren internet hizmetleri fiyatlarıyla rekabet etmeleri imkansız hale geldiği iddia edilmektedir. Ayrıca TTAŞ'ın, TNet için şebeke yatırımları yapmaya devam ederken, ISS'lerin hat taleplerini karşılamadığı ve alternatif internet erişim teknolojilerini (Kablo TV şebekesi üzerinden internet erişimi gibi) ISS'lere kullandırmadığı dolayısıyla TNet ile ISS'ler eşit şartlarda rekabet edemediği ileri sürülmektedir. Buna ek olarak TTAŞ'ın, alt yapı hizmeti verdiği ISS'lerden hizmetleri planlı bir şekilde yürütmesini sağlayacak teknik bilgilerin yanısıra

³⁶ Turkcell Kararı, Karar Sayısı:01-35/347-95, 20.07.2001 (Gerekçeli karar henüz yayınlanmamıştır).

³⁷ Soruşturma Raporu: SR/01-1.

kendisine rekabet avantajı sağlayacak abone bilgilerini de talep ettiği belirtilmektedir. Şikayetçi tarafların talebi üzerine, TTAŞ'ın bu uygulamalarının telafisi güç zararları ortaya çıkarabileceği gerekçesiyle, Rekabet Kurulu TTAŞ'ın bu uygulamalarına son vermesini ve ISS'lerle TNet'e eşit koşulların sağlanmasını öngören bir geçici tedbir kararı almıştır³⁸.

Yeni ekonomide internetin önemli bir araç olduğu ve tüm ülkelerin internete ulaşım ve interneti kullanım maliyetlerini düşürmeye çalıştığı düşünüldüğünde, Rekabet Kurulu'nun, piyasada tekel konumundaki TTAŞ'ın uygulamalarına, internet hizmetleri piyasasında sağlıklı bir rekabet ortamını oluşmasının engellenmesini önlemek amacıyla müdahale etmesi, rekabet kurallarının gerekliliğini ve önemini göstermektedir. Telekomünikasyon piyasasının yakın bir zamanda rekabete açılacağı dikkate alındığında, bu sektörde rekabet kurallarının öneminin daha da artacağı ve bu alandaki doğru rekabet politikalarının ülkemizin yeni ekonomi sürecini yakalamasında önemli bir payı olacağı düşünülmektedir.

Yeni ekonomide, diğer politikalarla birlikte rekabet politikasının da yeni ekonomi sürecinin getirdiği fırsat ve riskler değerlendirilerek sağlam bir çerçeveye oturtulması gereklidir. Özellikle bilişim ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere yüksek teknoloji sektörlerindeki gelişmelerin ve inovasyonun önünü açacak, hakim işletmelerin pazarlarda girişleri caydırıcı faaliyetlerini engelleyecek hızlı ve etkin bir rekabet politikası, ülkemizin yeni ekonomi sürecinin dışında kalmamasını sağlayacak temel politikalardan birisi olacaktır.

³⁸ Karar Sayısı: 01-28/273-M, 21.06.2001.

SONUÇ

1990'lı yıllarda, özellikle ABD başta olmak üzere birkaç ülkenin ortaya koyduğu ekonomik performans yeni ekonomi kavramı etrafındaki tartışmaları başlatmıştır. ABD'nin bu dönemdeki ekonomik performansının ayırt edici özelliği, uzun süre devam eden yüksek büyüme oranları ve istihdama rağmen enflasyonun artmamasıdır. Bu noktada, verimlilik artışlarına dikkat çekilerek, yüksek büyüme ve istihdam oranlarına rağmen enflasyonun artmamasına verimlilik artışlarının neden olduğu belirtilmekte, özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretiminin ve kullanımının önemine işaret edilmektedir.

Bu gelişmelerin temelinde son yıllarda hız kazanan küreselleşmenin ve artan teknolojik gelişmelerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Özellikle soğuk savaşın sona ermesinden sonra, dünya küresel bir pazar haline gelmeye başlamış, ülkeler arasındaki ticari engellerin kaldırılması yönünde önemli ilerlemeler kaydedilmiş, firmalar arasındaki rekabet daha çok küresel düzeye taşınmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak teknolojik yenilikler artmış, yeni ürünler üretme çabaları başta bilişim ve iletişim teknolojileri olmak üzere bir çok alanda önemli gelişmeleri ortaya çıkarmıştır.

Ortaya çıkan bu gelişmelerin genelde yeni ekonomi kavramı ile adlandırıldığı ancak bu kavramın tanımı ve içeriği üzerinde bir konsensus oluşmadığı görülmektedir. Bazı yazarlar, yeni ekonomi kavramını, geniş bir şekilde ekonomik ve toplumsal bir dönüşümü ifade etmek amacıyla kullanırken, bazı yazarlar ise dar bir çerçevede özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere işaret etmek amacıyla kullanmaktadır. Bu çalışmada somut tartışmalara yer vermek amacıyla, yeni ekonomi, BİT başta olmak üzere yüksek teknoloji sektörlerini ifade eden bir kavram olarak ele alınmıştır.

Yeni ekonomi tartışmaları ile birlikte yeni ekonominin getirdiği fırsat ve riskler karşısında temel bazı politika ve uygulamaların geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu çerçevede, ABD’de özellikle Microsoft antitröst davası etrafında yeni ekonomide mevcut rekabet kurallarının geçerliliği tartışılmaktadır.

Yeni ekonomi sektörlerinde hızlı inovasyon, fikri mülkiyet haklarının önemi, şebeke dışsallıkları, agresif rekabet ve fiyatların düşmesi gibi geleneksel sektörlerden farklı bir takım özelliklerin, rekabet hukuku uygulamasının temel konuları olan pazar tanımı, pazar gücü ve bu gücün kötüye kullanılması, birleşme ve devralmalar, rakiplerarası işbirliği ve ihlallerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler gibi konularda bir takım sorunları ortaya çıkaracağı görülmektedir. Bu bağlamda, rekabet hukuku uygulamalarının bu sektörlerde uygulanıp uygulanmaması önemli bir tartışma konusudur.

Özellikle Microsoft davasıyla gündeme gelen bu tartışmalarda, söz konusu sektörlerin işleyişinin farklılığı nedeniyle, yüzyıllık geçmişi olan antitröst kurallarının yeni ekonomiye uygulanmasını gereksiz, etkisiz ve bu sektörlerdeki gelişmeyi engelleyici olarak gören müdahale karşıtı görüşler ile antitröstün temel kurallarının sağlam olduğunu, zamanın şartlarına göre uygulanabileceğini dolayısıyla yeni ekonomide ortaya çıkabilecek rekabet ihlallerini önlemek için gerekli olduğunu savunan müdahale yanlısı görüşler karşı karşıya gelmektedir. Microsoft davası ve benzeri davalarda ortaya çıkan rekabet ihlalleri, yeni ekonomide antitröst uygulamasının gerekli olduğunu göstermektedir. Temel rekabet kurallarının ise değişik koşullara uygulanabilecek nitelikte sağlam kurallar oldukları literatürde büyük çoğunlukla kabul edilmektedir.

Bu nedenle, tartişılması ve sonuçlandırılması gereken husus, söz konusu rekabet kurallarının yeni ekonominin özelliklerine göre ve doğru politikalarla nasıl uygulanacağıdır. Yeni ekonomide rekabet politikasının, rekabet ihlallerini etkin bir şekilde önlemenin yanında, bu sektörlerdeki gelişmeleri engelleyecek gereksiz müdahalelere yol amama amacında olması gerekmektedir. Bu noktada karşımıza, rekabet otoritelerinin yeni ekonomi sektörlerinin gerektirdiği teknik bilgileri elde etme ve incelemelerin bu sektörlerdeki değişmelere paralel bir şekilde hızla sonuçlandırılması konusunda kurumsal yeterlilikleri sorunu çıkmaktadır. Rekabet otoritelerin yeni ekonomi sektörlerinin özelliklerini anlamada zorlanmaları ve inceleme hızının bu sektörlerdeki değişme hızını yakalayamaması nedeniyle, bu sektörlerde uygun rekabet politikaları ile birlikte, donanımlı bir kurumsal yapıya sahip rekabet otoritelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde bir çok ülke yeni ekonomi sürecinin getirdiği fırsatlardan yararlanmak ve riskleri ortadan kaldırmak için politikalarını belirlemektedir. Bu erevede, Türkiye'nin yeni ekonomi politikalarını oluşturamadığı ve bu süreçte geç kaldığı gözlenmektedir. Yeni ekonomi sürecinin dışında kalmamak, bu sürecin ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanmak ve getirdiği riskleri ortadan kaldırmak amacıyla, değişik alandaki politikaların uyumlu bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu politikalar özellikle AB yeliği amacımız çerçevesinde AB Komisyonu'nun *eEUROPE* inisiyatifi paralelinde şekillenmek durumundaır.

Yeni ekonomi politikalarının önemli bir bölümü başta internet olmak üzere bilişim ve iletişim teknolojileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Rekabet Kurulu'nun önüne gelen ve örnek olarak verilen davalar, rekabet politikası ve uygulamasının Türkiye'nin yeni ekonomi politikaları içerisinde önemli bir yeri olacağını göstermektedir. Rekabet kurallarının bu sektörlere uygulanması esnasında Rekabet Kurulu da yeni ekonominin getirdiği benzer sorunlarla karşılaşacaktır. Bundan dolayı, etkin ve hızlı bir uygulama için gerekli politikaların belirlenmesi ve donanımlı bir kurumsal yapının oluşturulması, diğer politikalarla birlikte Türkiye'nin yeni ekonomi sürecini yakalamasında en önemli adımlardan birisi olacaktır.

ABSTRACT

“New Economy” has recently become one of the controversial concepts of the economics literature. Debates are based especially on the U. S. economic performance in the 1990s and developments in information and communications technologies. Leaving aside the need for a precise definition of the new economy concept, it is questioned whether traditional economic policies and practices are appropriate to seize the opportunities and to tackle with risks of the new economy. In this context, some argue that competition policies and century-old antitrust rules are not sufficient to deal adequately with challenges of the new economy.

Considering this background, the purpose of this thesis is to display debates about the necessity and role of the competition rules in the new

economy. Microsoft antitrust case in the U. S. is at the centre of these debates and it is expected that implications of this case will determine the future application of competition rules in the high technology industries. Features of high technology industries which are different from those of traditional sectors and their antitrust implications are the main focus of this thesis. It will be asserted that the core principles of antitrust are still necessary and valid. However, the problem that how this core principles will be adapted to the specific features of new economy sectors will be addressed. This problem causes concerns about the institutional and technical sufficiency of the competition authorities and the courts.

In the context of these debates, it is likely that Turkish Competition Authority will face the same problems. Therefore, a sound competition policy will be one of important policies for Turkey to catch up to the ongoing economic and technological developments in the world.

KAYNAKÇA³⁹

AB KOMİSYONU (2001), “eEUROPE+ Action Plan”, www.europa.eu.int/information_society

AB KOMİSYONU (2000), “eEUROPE-An Information Society For All, Communication On A Commission Initiative For The Special European Council Of Lisbon, 23 and 24 March 2000”, www.europa.eu.int/information_society

AHLBORN, C., EVANS, D. S. ve PADILLA, A. J. (2001), “Competition Policy In The New Economy: Is European Competition Law Up to the Challenge”, *E.C.L.R.* 2001, Issue 5. S-156-167

ATKINSON R. D. ve COURT R. H. (1998), “New Economy Index: Understanding America’s Economic Transformation”, *Progressive Policy Institute*, www.neweconomyindex.org/index_nei.html

BALTO D. ve PITOFSKY R. (1998), “Antitrust And High-Tech Industries: The New Challenge”, *The Antitrust Bulletin*, Vol. 43, Sa. 3-4, S.583-607

³⁹ İnternetteen elde edilen kaynaklara yapılan atıflarlarda, bu kaynaklardaki sayfa numaraları esas alınmıştır.

BOUDREAUX, D. J. ve FOLSOM, B. W. (1999), "Microsoft And Standart Oil: Radical Lessons For Antitrust Reform", *Antitrust Bulletin*, Vol.44, Sa. 3, S.555-576

ÇETİNKAYA, M. (2001), "İlgili Pazar Kavramı Ve İlgili Pazar Tanımında Kullanılan Nicel Teknikler", (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Rekabet Kurumu, Ankara

DEMİRÖZ, A. ve SENYÜCEL O. (2000), "Microsoft Davası'na Genel Bir Bakış", *Rekabet Dergisi*, Cilt:1, Sayı:4, S.43-68

DIJKMAN, M. (2000) "Antitrust Enforcement In High-Tech Industries And The Concept Of Network Externalities" (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), College Of Europe Library, Bruges

ECONOMIDES, N. (2000) "The Microsoft Antitrust Case", *Social Science Research Network Paper Collection*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1719

ECONOMIDES, N. (1995), "The Economics Of Networks", *Social Science Research Network Paper Collection*http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=253083

ELZINGA, K. G. (2000), "Breaking Up Is Hard To Do?", P. Beckner ve R. Gustafson (Der.), *Trial and Error, United States V. Microsoft* içinde, Citizens For A Sound Economy Foundation, Washington, S.87-98

EROĞLU, S. (2000), *Rekabet Hukukunda Bilgisayar Programlarının Korunması*, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul

EVANS, D. S., NICHOLS, A. L ve SCHMALENSSEE, R. (2001), "An Analysis Of The Governments Economic Case In U. S. V. Microsoft" *Antitrust Bulletin*, Vol.46, Sa.2, S.163-251

EVANS, D. S. ve LEDER, M. R. (1999), "Economics For The Third Industrial Revolution", www.nera.com/reports/show_report.cfm?rid=2198&pop=1

FISHER, F. M. ve RUBINFELD, D. R. (2000), "United States V. Microsoft: An Economic Analysis", *Social Science Research Network Paper Collection*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=247520

FTC (1996), "Anticipating 21st Century- Competition Policy In The New High-Tech, Global Marketplace", FTC Staff Report

GORDON, R. J. (2000), "Does the "New Economy" Measure Up To The Great Invention Of The Past?", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 14, No. 4, Fall 2000, S.49-74

HAHN, R. W. (2001), "A Premier On Competition Policy And The New Economy", *AEI-Brookings Joint Center For Regulatory Studies*, www.aei.brookings.org

JENTZSCH, N. (2001), "The New Economy Debate In The U. S.: A Review Of Literature", *Social Science Research Network Paper Collection*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=268950

KELLY, K. (1997), "New Rules For The New Economy", *Wired Archive*, www.wired.com/wired/archive/5.09/newrules_pr.html

KLEIN, J. I. (2000), "Rethinking Antitrust Policies For The New Economy", Speech, Haas/Berkeley New Economy Forum, 09.05.2000, www.usdoj.gov/aatr/public/speeches/4707.htm

KLEIN J. I. (1998), "The Importance Of Antitrust Enforcement In The The New Economy", New York State Bar Association Antitrust Law Section Program, 29.01.1998, www.usdoj.gov/aatr/public/speeches/1338.htm

LABATON, S. (2001), "U. S. Abandoning Its Efforts To Break Apart Microsoft", *The New York Times*, 07.09.2001, www.nytimes.com/2001/09/07/technology/07SOFT/html

LANDMAN, L. B.(1998), "Innovation Markets In Europe", *E.C.L.R 1998*, Issue:1, S.21-31

LANG, J. T. (1996), "European Community Antitrust Law-Innovation Markets And High Technology Industries", www.europa.eu.int/comm/competition/speeches/text/sp1996_054_en.doc

LITAN, R. E. ve RIVLIN A. M. (2001), "Projecting The Economic Impact of Internet", *American Economic Review*, Vol. 91, No. 2, S.313-317

McKENZIE, R.-B. ve LEE, D.-R. (2001), "How Digital Economics Revises Antitrust Thinking", *Antitrust Bulletin*, Vol. 46, Sa. 2, S.253-298

MONTI, M. (2001), "Competition In The New Economy", 10th International Conference On Competition, Bundeskartellamt, 21.05.2001, www.europa.eu.int/comm/competition/index_en.html

MONTI, M. (2000), "European Competition Policy For The 21st Century", The Fortham Corporate Law Institute- Twenty-eight Annual Conference On International Antitrust Law And Policy, 20.10.2001, www.europa.eu.int/comm/competition/index_en.html

MORSE M. H. (1999), "Antitrust Issues In High-tech Industries", *The Antitrust Review Of The Americas 2000*, Global Competition Review Special Report, S.64-67

OECD (2001), "Final Report On The OECD Growth Project- The New Economy: Beyond The Hype", OECD

OECD (2000), "E-Commerce: Impacts And Policy Challenges", *OECD Economics Department Working Papers* No:252, www.oecd.org/eco/eco

OECD (1997), "Application Of Competition Policy To High Tech Markets", www.oecd.org

OECD (1996), "Globalization: What Challenges And Opportunities For Governments?", www.oecd.org

OLINER, S. D. ve SICHEL D. E. (2000), "The Resurgence Of Growth In The Late 1990s: Is Information Technology The Story?", *Journal Of Economic Perspectives*, Vol. 14, No. 4, Fall 2000, S.3-22

ORAN, B. (2000), "Kaçınıcı Küreselleşme?", *Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları*, No.9, s.111-139

PAGE, W. H. ve LOPATKA, J. E. (1997), "Network Externalities", www.icities.csd.uoc.gr/related/papers/0760art.html

PAULRE, B. (2000), "Is The New Economy A Useful Concept?", *Social Science Research Network Paper Collection*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=244648

PITOFISKY, R. (2001), "Antitrust And Intellectual Property: Unresolved Issues At The Heart Of The New Economy", Antitrust, Technology And Intellectual Property Conference, 02.03.2001, www.ftc.gov/speeches/pitofsky/ipf301.htm

PITOFISKY, R. (2000), "Challenges Of The New Economy: Issues At The Intersection Of Antitrust And Intellectual Property", American Antitrust Institute Conference:An Agenda For Antitrust In The 21st Century, 15.06.2000, www.ftc.gov/speeches/pitofsky/000615speech.htm

PONS, J. F., "European Competition Policy In The New Economy", International Competition Policy Conference, 26 June 2001, www.europa.eu.int/comm/competition/index_en.html

POSNER, R. A. (2000), "Antitrust In The New Economy", *Social Science Research Network Paper Collection*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=249316

RUBINFELD, D. L. (1998), "Antitrust Enforcement In Dynamic Network Industries", *The Antitrust Bulletin*, Vol. 43, Sa. 3-4, S.859-882

SCHWARTZ, P. ve LEYDEN P. (1997), "The Long Boom: A History Of The Future 1980-2020", *Wired Archive*, www.wired.com/archive/5.07/longboom_pr.html

SHAPIRO C. (1999), "Competition Policy In The Information Economy", www.haas.berkeley.edu/~shapiro

SHAPIRO, C. ve VARIAN, H. R. (1999) *Information Rules*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts

SHEPARD, S. B. (1997), "The New Economy: What It Really Means", *Business Week*, www.businessweek.com, 17.11.1997

SHEREMATA, W.-A. (1997), "Barriers To Innovation: A Monopoly, Network Externalities, And The Speed Of Innovation", *Antitrust Bulletin*, Vol.42, Sa. 4, S.937-972

SÖYLEMEZ, S. A. (2001), *Yeni Ekonomi*, Boyut Kitapları, İstanbul

TEECE D. J. ve COLEMAN M. (1998), "The Meaning Of Monopoly: Antitrust Analysis In High-Technology Industries", *Antitrust Bulletin*, Vol. 43, Sa. 3-4, S.801-857

TÜBİTAK (2000), "Türkiye'nin Bilim Ve Teknoloji Politikası", www.tubitak.gov.tr/btpd/tbtp.html

ÜLGEN, S. (2000), “Yeni Ekonomide Rekabet Kuralları”, *Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları*, No:8, s.3-28

YANG, Y. N. (1997), “An Introduction To Network Externalities”, www.chu.edu.tw/~yinyang/ch1.htm

Rekabet Kurulu Kararları

“Cisco Systems/IBM, 02.05.2000 tarih ve 00-16/160-82 sayılı Karar (11.10.2000 tarih ve 24266 sayılı Resmi Gazete).

“Turkcell Karşı Başarı Elektronik-Telsim Kararı, 20.07.2001 tarih ve 01-35/347-95 sayılı Karar (Gerekçeli karar henüz yayınlanmamıştır).

“TTAŞ Karşı TISSAD-Superonline-Yeşil Ege Bilişim ve İnternet, 21.06.2001 tarih ve 01-28/273-M sayılı Geçici Tedbir Kararı.

AB Komisyonu Kararları

“Worldcom/MCI, Case No:IV/M.1069, (1999) O.J. L116

“Ciba-Geigy/Sandoz, Case No:IV/M.737, (1997) O.J. L201

ABD Mahkeme Kararları

“United States v. Microsoft Corporation, Civil Action No:94-1564 (Licensing Case), United States District Court For The District of Columbia Final Judgement (15.07.1994)

“United States v. Microsoft Corporation, Civil Action No:98-1232/1233, United States District Court For The District of Columbia,

-Findings of Fact (05.11.1999)

-Conclusions of Law (03.04.2000)

-Final Judgement (06.06.2000)

“United States v. Microsoft Corporation, United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, No:00-5212/5213, (28.06.2001)

FTC Kararı

“Ciba-Geigy Ltd. FTC File No:961-0055 (1997)